

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ім. адмірала Макарова
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ МОРЯ**

КАФЕДРА ФІНАНСІВ

«ДОПУЩЕНИЙ ДО ЗАХИСТУ»

завідувач кафедру

професор, д.е.н. Рогов Г.К.
(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б. завкафедрою)

_____ «__» _____ грудня 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: **Система пенсійного забезпечення в Україні: проблеми та
напрями удосконалення**

Виконав: студент групи 6441м

_____ **Серік О. А.**

(підпис)

Керівник роботи:

Професор, д.е.н.

(посада, науковий ступінь, вчене звання)

_____ **Рогов Г. К.**

(підпис)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ ІМЕНІ
АДМІРАЛА МАКАРОВА**

Факультет економіки моря

Кафедра _____ фінансів
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Гарант освітньої програми
проф., д.е.н. Рогов Г.К.
« 5 » травня 2023 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»**

Студенту Серіку Олександрю Анатолійовичу
(прізвище, ім'я по батькові)

1. Тема роботи: Система пенсійного забезпечення в Україні: проблеми та напрями удосконалення

Керівник роботи д.е.н., професор Рогов Георгій Костянтинович
(науковий ступень, вчене звання, прізвище, ім'я по батькові)

Затверджені наказом ректора № 1206уч від « 09 » жовтня 2023 року

2. Термін подачі роботи 12.12.2023р.

3. Вихідні дані по роботі: офіційні матеріали Міністерства фінансів України та Національного банку України; дані Державної служби статистики України та міжнародних органів статистики; дані Пенсійного фонду України, наукові праці вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі фінансової політики;

4. Перелік питань, що належать до розробки: розкрити сутність поняття пенсійної системи; виконати дослідження видів пенсійного забезпечення в Україні; проаналізувати поточний стан пенсійної системи та напрями майбутнього розвитку; проаналізувати поточний стан діяльності недержавних пенсійних фондів; зробити порівняльну характеристику пенсійних фондів країн ЄС та України; виконати математичне моделювання впровадження другого рівня пенсійної системи; виконати математичне моделювання реформи підвищення пенсійного віку; визначити шляхи реформування пенсійної системи України;

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): структура видатків Пенсійного фонду, структура призначених пенсій, структура доходів Пенсійного фонду України, видатки Державного бюджету України, питома вага пенсіонерів за розмірами призначених місячних пенсій у загальній їх чисельності, середній розмір пенсії при перерахунку на долар США, структура інвестицій недержавних пенсійних фондів, Кількість зареєстрованих недержавних пенсійних фондів, загальна кількість учасників НПФ по роках, співвідношення працюючого населення до пенсіонерів, види пенсійного віку, програма моделювання впровадження другого рівня пенсійної системи, програма моделювання реформи підвищення пенсійного віку.

6. Дата видачі завдання 5.05.2023

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назви етапів роботи	Терміни виконання етапів роботи	Примітка
1	Систематизація інформації та складання розгорнутого змісту роботи, затвердження його науковим керівником	19.05.2023	виконано
2	Розробка теоретичного розділу	20.06.2023	виконано
3	Розробка аналітичного розділу	10.10.2023	виконано
4	Розробка проектного розділу	10.11.2023	виконано
5	Розробка вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків	17.11.2023	виконано
6	Розробка автореферату, презентації кваліфікаційної роботи та доповіді	30.11.2023	виконано
7	Подання кваліфікаційної роботи на попередній захист	08.12.2023	виконано
8	Подання на кафедру фінансів тексту остаточного варіанту роботи, підписаного її керівником, разом з заявою щодо самостійності виконання роботи та ідентичності друкованої та електронної версії роботи	12.12.2023	виконано
9	Подання кваліфікаційної роботи рецензенту	18.12.2023	виконано
10	Подання на кафедру фінансів електронних версії наступних документів у форматі pdf: кваліфікаційної роботи; файлу-опису кваліфікаційної роботи (згідно Додатку до наказу ректора НУК від 19.05.2020 р. за №287-уч); презентації доповіді	21.12.2023	виконано
11	Подання на кафедру фінансів письмового відгуку та рецензії на кваліфікаційну роботу	21.12.2023	виконано

Студент _____ / Серік О. А. _____ /
(підпис) (ПІБ)

Керівник _____ /Рогов Г. К. _____ /
(підпис) (ПІБ)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	5
1.1 Сутність поняття «пенсійне забезпечення»	5
1.2 Види пенсійного забезпечення в Україні	11
1.3 Огляд пенсійних систем у світі	20
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ПОТОЧНОГО СТАНУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	27
2.1 Аналіз поточного стану діяльності Пенсійного фонду України.....	27
2.2 Недержавні пенсійні фонди України та перспективи їх розвитку ..	35
2.3 Порівняльна характеристика пенсійних систем України та країн Європейського союзу.....	42
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ	62
3.1 Моделювання впровадження другого рівня пенсійної системи в Україні	62
3.2 Моделювання реформи підвищення пенсійного віку в Україні	70
3.3 Пропозиції щодо подальшого реформування пенсійної системи України	76
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	83
ДОДАТКИ.....	89

ВСТУП

Пенсійна система є важливим елементом соціальної підтримки. Вона сприяє соціальній стабільності та економічному розвитку. Після втрати працездатності люди продовжують отримувати дохід у вигляді пенсійних виплат.

Пенсійні системи світу перебувають в процесі реформування для пошуку більш надійної моделі функціонування через зміни демографічні (старіння населення), економічні та міграційні.

Проблема Пенсійної системи є дуже актуальною для України. Дохід від соціальних зборів не покриває навіть половину видатків ПФУ, дефіцит пенсійного фонду фінансується за рахунок Державного бюджету. Тобто замість фінансування державного бюджету в розвиток країни, бюджет фінансує дефіцит пенсійного фонду. Крім дефіциту пенсійного фонду є ще проблемне питання щодо гідного рівня пенсійних виплат. Переважна частка українських пенсіонерів отримують вкрай низькі пенсійні виплати, яких недостатньо для життя без відчуття бідності. Механізм обчислення розміру пенсії не є прозорим та справедливим.

Дослідженню питань пенсійної системи України вивчали такі науковці як Зайчук Б. О., Бурков Ю. А., Городецька Л.О., Женчак О. В.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних і практичних аспектів функціонування пенсійної системи України та розробка напрямків її удосконалення.

Виходячи з мети були поставлені наступні завдання:

- розкрити сутність поняття пенсійної системи;
- виконати дослідження видів пенсійного забезпечення в Україні;
- проаналізувати поточний стан пенсійної системи та напрями майбутнього розвитку;

- проаналізувати поточний стан діяльності недержавних пенсійних фондів;
- зробити порівняльну характеристику пенсійних фондів країн ЄС та України;
- виконати математичне моделювання впровадження другого рівня пенсійної системи;
- виконати математичне моделювання підвищення пенсійного віку;
- визначити шляхи реформування пенсійної системи України;

Об'єктом дослідження є процеси формування і розвитку пенсійної системи України.

Предметом дослідження є напрями реформування пенсійної системи.

Інформаційне забезпечення роботи сформували законодавчі акти України, матеріали Національного банку України, матеріали Пенсійного фонду України, наукові статті, інформаційні джерела з інтернету.

В роботі використані наступні методи дослідження: методи системного аналізу, методи фінансового аналізу, описовий та порівняльний аналіз, методи математичного моделювання.

Наукова новизна дослідження. Набув подальшого розвитку науково-практичний підхід до моделювання варіантів проведення пенсійної реформи.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень обговорювалися на Всеукраїнських наукових економічних читаннях «Актуальні вектори відновлювальної трансформації економіки України», присвячених пам'яті першого декана Інженерно-економічного факультету НУК професора В. Ч. Лі (НУК імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, 2023).

В першому розділі описані теоретичні основи функціонування пенсійної системи України. В другому розділі проаналізований поточний стан діяльності Пенсійного фонду України, перспективи розвитку, порівняльний аналіз між пенсійними системами країн Європейського союзу та України. В третьому розділі надані пропозиції щодо майбутнього реформування пенсійної системи, виконано моделювання пенсійної реформи.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1 Сутність поняття «пенсійне забезпечення»

Історія пенсії сягає корінням углиб століть. Ще у I столітті до н. е. Юлій Цезар започаткував виплату пенсій військовим у Стародавньому Римі. У минулому пенсія була привілеєм, але з розвитком держав вона стала набувати більш соціального значення. На протязі двадцяти століть відбувалося забезпечення людей землею та грошовими коштами, які завершили державну та військову службу. Вперше на державному рівні солідарна система була запроваджена для всіх працюючих у Німеччині канцлером Отто фон Бісмарком у 1889 році. Через 20 років потому солідарну пенсійну систему впровадили Великобританія та Австралія, а Сполучені Штати Америки прийшли до державної пенсійної системи в 30-ті роки XX століття. СРСР надав народу право на отримання пенсії за віком лише у 1956 році.[3] Історія розвитку пенсійного забезпечення в Україні починається з проголошення незалежності та відзначається періодами змін та реформ, спрямованих на забезпечення стабільності та фінансової стійкості системи в умовах економічних викликів та політичних змін.

Пенсійне забезпечення є одним із ключових чинників соціального захисту населення. Право пенсійного забезпечення в Україні закріплене в Законі України «Про пенсійне забезпечення», норми даного законодавчого акта не містять визначення поняття пенсійного забезпечення, але закріплює суть даного закону, який передбачає право відповідно до Конституції України на матеріальне забезпечення за рахунок суспільних фондів споживання шляхом надання трудових і соціальних пенсій.

Саме поняття «пенсійне забезпечення» в науковій літературі містить

різні трактування. Відповідно до тлумачного словника української мови, поняття є однією із форм мислення, результат узагальнення суттєвих ознак об'єкта дійсності.[32] Тобто авторами наведено їхні мислення щодо сутності пенсійного забезпечення які можуть бути схожими або відрізнятися в судженні. Наприклад на думку Г. Русак пенсійне забезпечення – це сукупність організаційних, юридичних та інших передбачених законодавством дій, спрямованих на забезпечення соціальних довічних грошових виплат непрацездатним громадянам у зв'язку з настанням певних обставин (інвалідність, настання старості, втрата годувальника) у розмірах не нижчому від прожиткового мінімуму, встановленого законодавством [4]. Не можна погодитися з даним визначенням у частині «соціальних довічних грошових виплат», оскільки наприклад пенсії по інвалідності можуть назначатися не довічно, тому таке формулювання може суперечити сутності пенсійного забезпечення.

Т. Дідковська визначає пенсійне забезпечення як комплексні організаційно-правові заходи, метою яких є задоволення життєвих потреб шляхом здійснення грошових виплат громадянам, які мають право на їх отримання, а також гарантування пенсіонерам здійснення свого права, державний захист та охорона їх прав [12]. Дане визначення є більш загальним, охоплює гарантування на отримання пенсії, але без зазначення особливостей пенсійних відносин.

Визначення пенсійного забезпечення як державної системи правових, економічних та організаційно-адміністративних заходів щодо захисту громадян внаслідок досягнення похилого віку, настання інвалідності або втрати годувальника запропоновано О. Буряченко[14]. В даному визначенні передбачена наявність заходів пенсійного забезпечення та перелічені певні умови настання яких обумовлюють право пенсійного забезпечення для громадян. Варто зазначити, що наведений в понятті вичерпний перелік обставин є недоречним, адже можуть бути і інші умови відповідно до чинного законодавства.

О. Данилюк розглядаючи питання пенсійного забезпечення, дійшов висновку, що сутність пенсійного забезпечення проявляється в правовому, соціальному, економічному та фінансовому аспектах. В правовому аспекті поняття пенсійного забезпечення є сукупність законодавчих і підзаконних нормативних актів, що регулюють пенсійні відносини. Соціальний аспект передбачає створення системи захисту непрацездатної частини населення від соціальних ризиків (втрата працездатності з віком, інвалідності, втрат годувальника тощо). В економічній сутності пенсійне забезпечення полягає як визначення у частині національного доходу, що використовується з метою утримання непрацездатного населення у разі настання страхових випадків. Фінансовий аспект формує забезпечення відповідних державних та недержавних пенсійних фондів [13].

А. Казанчан визначає пенсійне забезпечення як вид соціального забезпечення населення, який пов'язаний з виплатою щомісячних і, як правило, довічних грошових виплат – пенсій – непрацездатним громадянам в зв'язку з настанням певних найбільш несприятливих соціальних обставин – старості, інвалідності, втрати годувальника та інших, передбачених чинним законодавством [18]. Можна погодитися з автором з тим, щодо визначення пенсійного забезпечення саме як виду соціального забезпечення.

За визначенням І. Беринцева пенсійне забезпечення – це система соціально-політичних та економічних відносин у межах проведеної державою соціальної політики, що забезпечує соціальний захист громадян, які не мають можливості продовжувати свою трудову діяльність [1]. Проте слід звернути увагу на те, що формулювання захисту громадян які не мають можливості продовжувати свою трудову діяльність не є коректним, адже багато пенсіонерів продовжують працювати навіть після виходу на пенсію.

Як зазначив Братченко Л. Є. пенсійна забезпечення - це сукупність правових, економічних і організаційних інститутів і норм, метою яких є надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії. [2]

На основі аналізу законодавства щодо пенсійного забезпечення,

визначення сутності поняття пенсійного забезпечення різними авторами, розглянувши наукову літературу щодо висвітлення питань пенсійного забезпечення, можна зробити висновок, що пенсійне забезпечення – це вид соціального забезпечення, який полягає в соціальній та матеріальній захищеності осіб, у випадку настання певних соціальних ризиків які передбачають отримання пенсій, на умовах та у порядку визначених нормами чинного законодавства.

Пенсійне забезпечення в Україні ґрунтується відповідно до вимог чинного законодавства та системі, що регулює пенсійні права та виплати. Основними ознаками пенсійного забезпечення в Україні можна назвати:

- система обов'язкового державного пенсійного страхування: Україна має систему обов'язкового пенсійного страхування;
- наявність певних умов які передбачають отримання пенсії: досягнення особою пенсійного віку, наявність певного страхового стажу, втрата годувальника, наявність групи інвалідності та інші умови передбачені законодавством;
- розмір пенсійних виплат: розмір пенсійних виплат залежить від кількості років страхового стажу та заробітної плати під час праці. Він обчислюється на підставі спеціальних формул, враховуючи внески та інші фактори та не може бути меншим за встановлений прожитковий мінімум;
- різні види пенсії: надання різних видів пенсій, включаючи пенсії за віком, пенсії інвалідів та пенсії в разі втрати годувальника;
- можливість роботи після виходу на пенсію: в Україні пенсіонери можуть працювати після виходу на пенсію, але їхні доходи можуть бути обмежені певними умовами і обкладатися податками;
- соціальні пільги та допомога: пенсіонери також можуть мати право на різні соціальні пільги та допомогу, такі як безкоштовний проїзд громадським транспортом, знижки на ліки, інші види матеріальної допомоги;
- органи управління пенсійного забезпечення: пенсійне забезпечення в Україні здійснюється органами Пенсійного фонду України.

Ці ознаки складають основу пенсійного забезпечення в Україні, яка спрямована на забезпечення соціального захисту пенсіонерів та громадян.

Якщо виділити основні цілі пенсійного забезпечення, можна зазначити наступне:

- соціальний захист пенсіонерів: однією з основних цілей є забезпечення матеріального добробуту та соціального захисту пенсіонерів, забезпечення їхніх основних потреб та підтримка гідного життя на пенсії;
- стимулювання збереження: пенсійне забезпечення має на меті стимулювати громадян зберігати гроші для майбутньої пенсії, сприяючи накопиченню особистого капіталу;
- соціальна справедливість: забезпечення соціальної справедливості, врахування потреб різних груп громадян, зокрема, осіб з обмеженими можливостями та громадян, які працювали у важких умовах;
- фінансова стійкість: забезпечення фінансової стійкості системи є важливою метою, щоб гарантувати виплати пенсій та уникнути дефіциту в пенсійному фонді;
- адаптація до демографічних змін: при плануванні пенсійної системи береться до уваги демографічні тенденції, зокрема, зростання тривалості життя та зміни у розподілі населення за віком;
- забезпечення доступу до медичної допомоги: пенсіонери мають право на доступ до медичної допомоги, і система пенсійного забезпечення повинна сприяти забезпеченню такого доступу;
- заохочення до підтримки здоров'я та активного старіння: система може включати заходи для стимулювання пенсіонерів до активного старіння, здорового способу життя та профілактики хвороб.

Зазначені цілі пенсійного забезпечення в Україні спрямовані на забезпечення пенсіонерів гідним життям після виходу на пенсію, а також на підтримку фінансової стійкості системи пенсійного страхування в умовах економічних та демографічних викликів.

Пенсійне забезпечення в Україні виконує різні функції, спрямовані на

забезпечення пенсійної підтримки громадян, соціальний захист, та забезпечення фінансової стійкості системи. Основні функції пенсійного забезпечення в Україні включають:

- соціальний захист пенсіонерів: пенсійне забезпечення надає соціальний захист пенсіонерам, забезпечуючи їхні основні потреби та гідне життя після виходу на пенсію. Ця функція включає в себе виплати пенсій, а також інші соціальні пільги та допомогу.

- збереження та накопичення активів: пенсійне забезпечення сприяє збереженню та накопиченню фінансових активів для майбутньої пенсійної підтримки громадян. Процес накопичення може включати внески працівників, роботодавців, а також інвестування активів;

- фінансова стійкість системи: пенсійне забезпечення включає в себе функції фінансової стійкості, такі як управління пенсійним фондом, розподіл коштів, інвестиції та контроль за фінансами, щоб забезпечити стійкість та рівновагу між внесками та виплатами;

- адаптація до демографічних змін: пенсійна забезпечення має функцію адаптації до демографічних змін, зокрема, зростання тривалості життя та зміни в розподілі населення за віком. Вона може включати в себе реформи, спрямовані на підвищення віку виходу на пенсію чи інші заходи для забезпечення стійкості системи;

- регулювання і контроль: Пенсійне забезпечення також включає в себе функції регулювання та контролю за діяльністю пенсійних фондів, роботодавців та інших учасників системи для забезпечення відповідності законодавству.

Ці функції забезпечують системі пенсійного забезпечення в Україні виконувати свої головні завдання - забезпечити соціальний захист пенсіонерів і забезпечити стійкість пенсійного забезпечення.

Отже, можна зробити висновок що пенсійне забезпечення в Україні - це система соціального захисту, спрямована на забезпечення громадян, які вийшли на пенсію, гідними та стабільними пенсійними виплатами.

Пенсійне забезпечення повинно мати на своїй меті забезпечення громадян гідними пенсійними виплатами, забезпечити їхню соціальну підтримку та фінансову стабільність системи в умовах демографічних, економічних і соціальних викликів.

1.2. Види пенсійного забезпечення в Україні

З проголошенням незалежності України починається сучасна історія становлення соціальної захищеності населення, але нажаль слід від минулого в питаннях пенсійного забезпечення залишається до сьогодні і реформування пенсійного забезпечення, встановлення гідного соціального захисту населення є важливим питанням.

Важливим для України було розробити національне законодавство з питань пенсійного забезпечення, яке мало б забезпечити кращу соціальну захищеність населення з паралельним досягненням економічної стабільності. Розроблений Закон України «Про пенсійне забезпечення» набрав чинності з січня 1992 року, але його норми суттєво не відрізнялися від аналогічного Закону СРСР «Про пенсійне забезпечення громадян в СРСР» від 1990 року. Винятком можна назвати розширення пільг щодо дострокового виходу на пенсію.

На думку Б. Надточого найбільш вагомим недоліком цього Закону є те, що він не враховує демографічного фактору при створенні пенсійної системи. На той час старіння населення не було усвідомлено українськими політиками як соціальний феномен, з яким потрібно рахуватись при побудові пенсійної системи. Демографічна ситуація тоді трактувалася однобоко - наслідком її погіршення був дефіцит трудових ресурсів. Таким чином зміни у пенсійному законодавстві відбувались у напрямку підвищення матеріального стимулювання зайнятості пенсіонерів. Через це все українське населення похилого віку (як працююче, так і непрацююче) до цього часу знаходиться на

утриманні держави. [11]

Конституція України гарантує право громадян на соціальний захист. Це право означає, що держава повинна забезпечити громадянам гідний рівень життя в разі їхньої непрацездатності, втрати годувальника, безробіття або в інших випадках, передбачених законом. Соціальний захист в Україні здійснюється за рахунок загальнообов'язкового державного соціального страхування, яке фінансується за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел. Крім того, держава створює мережу державних, комунальних і приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії та інші соціальні виплати, які є єдиним джерелом доходу для людини, повинні бути достатніми для забезпечення її гідного рівня життя [10].

В 1993 році було розроблено Концепцію соціального забезпечення населення України схваленою Верховною радою України від 21 грудня 1993 року № 3758-XII [33], яка передбачала після проголошення незалежності створення національної системи соціального забезпечення населення. У рамках даної концепції був розроблений законопроект «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» за участі спеціалістів з Німеччини, так як на той час Міністерство праці України взаємодіяло з Федеральним міністерством праці і соціального порядку в Німеччині. В 1996 році було проведено парламентські слухання щодо законопроекту «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», але у зв'язку з доопрацюванням та розглядом даного законопроекту його прийняття відбулося лише у 1998 році.

Даний Закон направлений на вирішення наступних завдань:

- розширення сфери дії соціального страхування. До обов'язкового соціального страхування мають бути включені п'ять окремих програм, включаючи пенсійне страхування;
- перерозподіл фінансової відповідальності за соціальне забезпечення.

Це дозволить зменшити навантаження на державний бюджет і стимулювати працівників до легальної зайнятості;

- закон має встановити, хто має право на обов'язкове соціальне страхування, і створює умови для того, щоб люди, які працюють у неформальному та тіньовому секторах економіки, перейшли до легального сектора;

- запровадження представницьких органів для системи соціального страхування та встановлення процедур делегування їх повноважень;

- за функціонуванням системи буде встановлено державний нагляд;

- врегулювання процедури визначення страхових внесків та джерел фінансування;

- кожна застрахована особа матиме персоніфікацію своїх внесків.[11]

В період з 1999 року по 2001 рік Верховною Радою України було прийнято низку законодавчих актів, які створили умови для становлення системи загальнообов'язкового соціального страхування, а саме, Закони України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття", "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням".

Основи реформування пенсійної системи в Україні були визначені у прийнятих Верховною Радою України у 2003 році Законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення». Законами передбачалося створення трьох рівнів пенсійної системи: солідарної, накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та недержавне пенсійне страхування. З 2004 року було впроваджену першу та третю пенсійну систему. Досить прогресивним кроком було визначення в Законі умов функціонування другого рівня пенсійної системи – накопичувального,

головна мета якого полягала у фінансовому розвантаженні першого рівня. Однак величезним недоопрацюванням було те, що цей Закон не встановлював строки його введення, а лише передбачав сам механізм накопичення й отримання пенсійних заощаджень особою. У 2005 році в Україні планували запровадити другий рівень пенсійної системи, але цього не сталося через те, що бюджет Пенсійного фонду України був дефіцитним. Дефіцит бюджету становив понад 16 мільйонів гривень. [35]

В 2009 році схвалено Концепцію подальшого проведення пенсійної реформи метою якої є подальше ефективне і системне реформування пенсійної системи України, спрямоване на забезпечення рівня життя людей похилого віку та інших категорій громадян, які втратили працездатність, адекватного їх життєвим потребам, створення дієвих механізмів захисту прав та інтересів таких громадян; забезпечення стабільного функціонування та прозорості пенсійної системи. [34]

Прийняття в 2011 році Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» визначав умови формування накопичувальної пенсійної системи, яка передбачала бездефіцитність Пенсійного фонду України, але подолання такої проблеми є актуальною і на даний час, тому впровадження другого рівня пенсійної системи залишається не реалізованим.

В 2015 році ухвалюється Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення». Даним законом було передбачено призначення пенсій за віком на пільгових умовах жінкам лише після досягнення підвищеного пенсійного віку, та підняття загального стажу в тому числі і для чоловіків на 5 років. Збільшується пенсійний вік медиків, педагогів, працівників соціального забезпечення та інших категоріям осіб, за яким призначення пенсії відбувається за наявності вислуги років.

У 2016 р. Україна ратифікувала Конвенцію № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» Генеральної конференції Міжнародної

організації праці (1952 р.) [17] таким чином прийнявши рішення стосовно ухвалення низки пропозицій щодо мінімальних норм соціального забезпечення. Країни, які ратифікували та прийняли Частину V (допомога по старості) Конвенції № 102, зобов'язані застосовувати її положення та забезпечити коефіцієнти заміщення допомог по старості принаймні на рівні, визначеному Конвенцією. Однак вони можуть вирішити залежно від переважного виду їхнього пенсійного забезпечення, який базовий дохід використовувати для перевірки відповідності Конвенції.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» було прийнято в 2017 році норми якого передбачали збільшення страхового стажу для призначення пенсій за віком починаючи від 15 років до 35. Також новою є норма що встановлює таке положення, як починаючи з 1 січня 2028 року, у разі наявності 40 і більше календарних років страхового стажу, пенсія за віком призначається незалежно від віку. Також зменшилася величина оцінки страхового стажу яка становила 1,35% до 1 %. В Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [36] була внесена зміна, а саме в статтю 10, яка передбачає можливість для осіб, які не підлягали загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню в минулому, одноразово сплатити єдиний внесок за цей період. Сума внеску за кожен місяць такого періоду не може бути меншою за мінімальний страховий внесок на дату укладення договору, помножений на коефіцієнт 2. Але самим важливим положенням передбачалося запровадження державної загальнообов'язкової накопичувальної системи з 2019 року, однак ці норми втілити в життя не вдалося.

Слід зауважити, що на даний час в Україні так і не працює другий рівень пенсійного забезпечення. На законодавчому просторі зареєстровано два законопроекти які мають запустити механізм впровадження другого рівня пенсійного забезпечення, а саме законопроект «Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення» № 2683 від

27.12.2019 року який знаходиться на стадії надання комітетами висновків щодо законопроекту та остання дія з законопроектом трактується 25.11.2021 роком. Другий законопроект який був внесений 17.04.2023 року №9212 «Про накопичувальне пенсійне забезпечення» на даний момент розглядається комітетами та надаються висновки. Який час займе розгляд та прийняття даного закону наразі спрогнозувати важко.

На засіданні Уряду від 22 вересня 2023 року Прем'єр міністром України Денисом Шмигалем було наголошено про запуск накопичувальної системи з 2025 року [8]. Але як показує практика при внесенні законопроекту №2683 від 27.12.2019 року запуск накопичувальної системи передбачався на 2023 рік. Дане питання щодо реального впровадження обов'язкової накопичувальної системи залишається відкритим.

Всі розроблені законодавчі акти які регулюють питання пенсійного забезпечення змінювали, реформували доповнювали умови нарахування та отримання пенсій. Підводячи підсумок історичного становлення пенсійного забезпечення в Україні, можемо навести основні норми які діють станом на 2023 рік. Громадяни України мають право на пенсію за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених законодавством. Також законодавством передбачається отримання соціальних пенсій для усіх непрацездатних громадян на умовах, які передбаченні чиним законодавством. Громадяни мають право вибору пенсії, якщо вони мають право на різні державні пенсії, за встановленими винятками до яких належать пенсії внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, що їх дістали при захисті Батьківщини або при виконанні інших обов'язків військової служби, або внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті чи з виконанням інтернаціонального обов'язку. [5]

В чинному законодавстві визначено структуру пенсійного забезпечення яка включає три рівня:

- перший - Солідарна система, яка передбачає виплати пенсії та надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду України на засадах субсидування та солідарності та на умовах встановлених законом;
- другий - Накопичувальна система пенсійного страхування, що являє собою існування Накопичувального фонду або іншого недержавного пенсійного фонду, які зосереджують накопичення коштів застрахованих осіб та здійснюються фінансування витрат на забезпечення оплати договорів страхування довічних пенсій та одноразових виплат;
- третій - Система недержавного пенсійного забезпечення, що побудована на засадах добровільності, тобто формування пенсійних накопичень з метою отримання пенсійних виплат є суто добровільним волевиявленням громадян та роботодавців.[6]

До системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування відносимо перший та другий системи пенсійного забезпечення. Система накопичувального пенсійного забезпечення включає в себе другий та третій рівень пенсійного забезпечення.

Нормами законодавства встановлено можливість громадян України отримувати пенсійні виплати та бути відповідно учасниками різних рівнів пенсійного забезпечення в Україні одночасно.

Передбачена можливість укладання договорів добровільного страхування додаткової пенсії. Система Української державної страхової комерційної організації є джерелом для здійснення таких виплат, який в свою чергу складається з 50 процентів внесків працюючих осіб та 50 процентів за кошти державного бюджету.

Органом що здійснює державне пенсійне забезпечення в Україні є Пенсійний фонд.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється страховими організаціями, недержавними пенсійними фондами та банківськими установами. Недержавні пенсійні фонди укладають пенсійні контракти між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками. Страхові фонди

заключають договори страхування довічної пенсії, страхування у випадку смерті або настання інвалідності. Банківські установи відкривають пенсійні депозитні рахунки для накопичення пенсійних заощаджень. [7]

Наведемо основні обчислення щодо страхового стажу та нарахування пенсій, так відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення» умовою призначення пенсій за віком є досягнення чоловіками 60 років при умові стажу роботи не менше 25 років, та жінкам при досягненні 55 років при страховому стажі не менше 20 років. Також законодавством передбачені пільгові умови для виходу на пенсію за віком за різними критеріями, наприклад для працівників працюючих на підземних роботах, та роботах з особливо шкідливими та небезпечними умовами праці, вік виходу на пенсію для чоловіків становить 50 років при стажі 25 років, 10 з яких належить до зазначеної роботи, та 20 років стажу для жінок, 7 з яких належить до зазначених робіт. Закон України «Про загальнообов’язкове пенсійне страхування» визначає пенсії за віком у солідарній системі яку призначають особам при досягненні 60 років та за наявності стажу який буде обчислюватися у різні роки по різному. Ріст страхового стажу при досягненні 60 річного віку починаючи з 2017 по 2028 рік можна зобразити в графіку (рис.1) в якому помітимо, що особи які вийдуть на пенсію в 2023 році їм необхідний стаж 30 років, а от вже в 2028 році знадобиться пропрацювати, більше щоб накопичити стажу в 35 років.

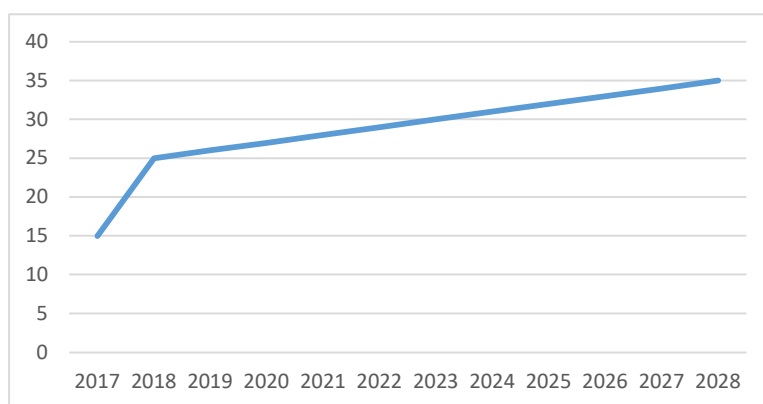

Рис. 1.1. Страховий стаж по роках

Згідно Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» розмір пенсії за віком розраховується за формулою 1.1.

$$\text{Розмір пенсії} = Зп * (Ск / К) * Кс \quad (1.1)$$

де Зп - заробітна плата (дохід) застрахованої особи для обчислення пенсії, Ск - сума коефіцієнтів заробітної плати (доходу) за кожний місяць ($Кз1 + Кз2 + Кз3 + \dots + Кзн$), К - страховий стаж за місяці, які враховано для визначення коефіцієнта заробітної плати (доходу) застрахованої особи, Кс - коефіцієнт страхового стажу застрахованої особи, визначений відповідно до статті 25 цього Закону (формула 1.2).

$$Кс = \frac{См \times Вс}{100\% \times 12}, \text{ де:} \quad (1.2)$$

де Кс – коефіцієнт стажу, См - сума місяців стажу; Вс - величина оцінки одного року страхового стажу (у відсотках). За кожний рік участі в загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні людина отримує 1% від розміру пенсії, яка їй буде призначена.

Отже, дослідивши еволюцію становлення пенсійного забезпечення в Україні, розглянувши основу пенсійної системи України, умови нарахування та призначення пенсій можна зробити висновок, що пенсійна система в Україні на даний час є недосконалою та потребує реформування. Необхідно розроблювати та забезпечувати низку відповідних заходів щодо стабілізації фінансового стану Пенсійного Фонду України, запровадження загальнообов'язкової накопичувальної системи, яка за багато років так і не запрацювала в Україні, як результат це забезпечить гідні пенсії для майбутніх пенсіонерів та їх соціальну захищеність.

1.3 Огляд пенсійних систем у світі

Світові пенсійні системи ґрунтуються на таких напрямках: солідарна, змішана та накопичувальна.

У світі спостерігається тенденція до зміни пенсійної системи від солідарної до накопичувальної. В першу чергу це обумовлено старінням населенням і солідарна система в цьому разі стає неефективною.

Солідарна стратегія має на своїй меті принцип, що ті хто працює сьогодні, утримують пенсіонерів. Солідарна стратегія є найпоширенішою у світі. До переваг можна віднести: проста і зрозуміла система, управління пенсійним накопиченням виконує держава. До основних недоліків можна віднести: несправедливість при нарахуванні пенсій, при загальній тенденції у світі щодо старіння населення дана система стикається з дефіцитом ліквідності, який покривається за рахунок дотацій з держбюджету. Солідарна пенсійна система є в таких країнах як США, Китай, Франція, Іспанія та інші.

Накопичувальна система набирає все більшої популярності в останні роки. Накопичувальна стратегія пенсійного забезпечення передбачає, що громадяни самотійно накопичують кошти на свою пенсію за допомогою різних програм, які можуть бути державними, корпоративними або приватними. Принципова особливість накопичувальної пенсії полягає в тому, що вона є особистою власністю пенсіонера [9]. Дана стратегія забезпечує більш високий і справедливий розмір пенсій, ніж солідарна, дає можливість працівникам самотійно керувати розміром відрахувань на пенсійне забезпечення. Самостійне керування пенсійними відрахуваннями також має свої недоліки, так як це вимагає від працівника необхідність самотійно розбиратись які робити відрахування і зрештою обрати фонд куди ці відрахування будуть спрямовуватись. Такі країни як Чілі повністю формують пенсійну систему по цій стратегії.

Змішана система поєднує в собі функції солідарної і накопичувальної системи та є найпоширенішою в Європі та США. На сьогодні солідарна і накопичувальна стратегії в чистому вигляді є рідким явищем. Поєднання солідарної і накопичувальної системи найчастіше використовуються у світі. Данну стратегію можна назвати як найбільш перспективну. Змішана система бере собі всі переваги солідарної та накопичувальної системи. Забезпечує найбільш високий рівень пенсій та соціальну захищеність громадянина з боку держави.

Пенсійна система Великобританії складається з трьох рівнів: базової державної пенсії, державної пенсії за вислугою років і недержавної пенсії. Базова державна пенсія виплачується всім громадянам Великобританії, незалежно від їхнього трудового стажу, успіхів на роботі та зарплати. Державна пенсія за вислугою років залежить від трудового стажу працівника та заробітної плати, з якої сплачувалися внески. Працівники, які не бажають брати участь у державній пенсійній програмі, можуть вийти з неї, але в цьому разі вони зобов'язані брати участь у будь-якій схемі додаткового пенсійного забезпечення. Недержавна пенсійна система в Великобританії представлена різними видами, зокрема професійними пенсійними системами та страховими компаніями. Професійні пенсійні системи найпоширеніші в Великобританії. У рамках цих систем працівники укладають колективний договір з роботодавцем, на підставі якого він відраховує внески на пенсійне забезпечення та формує пенсійні виплати. Страхові компанії також відіграють важливу роль у системі пенсійного забезпечення Великобританії, надаючи безліч послуг з додаткового пенсійного забезпечення населення. Серед населення Великобританії найбільш популярною є саме недержавна пенсійна система. Недержавна пенсійна система дає змогу отримувати більшу пенсію, працівник самостійно регулює внески, виходячи зі своїх внесків. Приватне пенсійне забезпечення поступово витісняє державне [9]

Чилі має визнану як одну з найкращих у світі пенсійну систему, що забезпечує стабільність фінансування пенсій. Вона складається з двох рівнів і

гарантує стабільність пенсійних виплат. Перший рівень цієї системи полягає в обов'язковому відрахуванні частини заробітної плати в приватні пенсійні фонди, які суворо регулюються державою. Кожен працівник формує власні пенсійні накопичення, які стають його особистими пенсійними активами. Ці фонди гарантують мінімальну прибутковість та захист вкладників від ризиків. Процес переходу між фондами доступний для всіх громадян. Після досягнення пенсійного віку страхований особисто отримує пенсійні виплати зі свого накопиченого капіталу або може вибрати довічну особисту пенсію. У випадку, якщо обрана стратегія фонду не призводить до достатнього прибутку, держава може надати пенсійну підтримку. Другий рівень включає в себе страхування в разі інвалідності або втрати годувальника. Впровадження цієї нової пенсійної системи в Чилі мало значний вплив на економіку країни та сприяло розвитку національної фінансової системи. Подібні системи також діють в інших країнах Латинської Америки, таких як Аргентина, Перу і Колумбія.

Основні риси чилійської пенсійної системи включають:

- обов'язкові накопичувальні фонди: Кожен працівник має зобов'язання відчужувати частину своєї заробітної плати на накопичувальний пенсійний фонд. Ці фонди керуються приватними компаніями, але суворо регулюються державою для забезпечення стабільності та захисту інтересів вкладників.
- особисті накопичення: Кожен працівник формує свої власні накопичення, які потім стають його майбутньою пенсією. Це дозволяє громадянам більше контролювати свої пенсійні накопичення і забезпечує більшу індивідуальну відповідальність;
- гарантована прибутковість: Пенсійні фонди мають обов'язок забезпечувати мінімальну гарантовану прибутковість, щоб захистити вкладників від втрат;
- передача капіталу: Працівники мають можливість переносити свої пенсійні накопичення з одного фонду до іншого за своїм вибором;

- державний захист: У випадку, якщо інвестиції не приносять достатнього прибутку для забезпечення гідної пенсії, держава надає допомогу;

- другий рівень страхування: Пенсійна система Чилі також включає в себе страхування на випадок інвалідності та втрати годувальника[9].

Модель пенсійної системи яка характерна для Німеччини також застосовується в Італії Австрії, Франції та інших країнах Західної Європи. Пенсійна система Німеччини складається з трьох рівнів:

- обов'язкове пенсійне страхування: працівник і роботодавець відраховують до державного пенсійного фонду однаковий відсоток, що становить 19,4% фонду оплати праці;

- пенсії від підприємств. Більшість підприємств надають своїм колишнім працівникам додаткові пенсії, крім тих, які вони отримують за законом. Ця форма захисту в старості є добровільною;

- турбота про свою старість приватним способом. Укладання договору страхування життя можна назвати базовою формою створення приватного капіталу з метою накопичення коштів чи укладання індивідуального договору про пенсійне страхування.

Відмінні риси німецької моделі є те, що на підприємстві є підрозділ, який займається особистими і корпоративними пенсійними програмами працівників. Пенсійна система Німеччини є прикладом ефективного пенсійного забезпечення, який багато країн світу беруть за основу для розробки своїх власних систем.

Основні риси німецької пенсійної системи включають:

- пенсійна обов'язковість: В Німеччині існує система обов'язкових внесків до пенсійної системи для всіх працівників, які зареєстровані в країні;

- роздільна система: Німецька пенсійна система є роздільною. Це означає, що пенсії фінансуються через внески працівників і роботодавців, а також через державні кошти;

- страхувальний період: Щоб мати право на пенсію, особі потрібно пройти певний страхувальний період, в якому вони повинні платити внески. Цей період може варіюватися в залежності від віку та інших факторів;

- пенсійні внески: Внески в пенсійний фонд спільно фінансуються працівниками і роботодавцями. Вони обчислюються від заробітної плати і обов'язкові для всіх осіб, які працюють в Німеччині;

- поступовий вік виходу на пенсію: У Німеччині встановлений поступовий вік виходу на пенсію, який залежить від дати народження. Вік виходу на пенсію поступово збільшується, щоб забезпечити фінансову стійкість системи;

- мінімальна пенсія: Німеччина має систему мінімальних пенсій, які гарантують певний рівень соціального захисту для тих, хто працював, але не має достатньо великих пенсійних внесків;

- професійні пенсійні фонди: Деякі працівники можуть мати можливість додатково вкладати гроші у професійні пенсійні фонди, які допомагають підвищити їхні пенсійні виплати;

- державна допомога: Для тих, хто не має достатньо великих пенсійних накопичень або живе в бідності, існує державна допомога для забезпечення мінімального життєвого рівня на пенсії.

Система пенсійного забезпечення у США вважається однією з найдосконаліших у світі. Розмір пенсій вважається вище ніж в країнах Європейського союзу. У США є державні і приватні пенсійні системи. Завдяки цьому американці можуть дозволити собі не одну, а три види пенсій: державну, приватну корпоративну за місцем роботи і приватну індивідуальну шляхом відкриття особистого пенсійного рахунку, вік з якого можливий вихід на пенсію як в чоловіків, такі жінок припадає на 65,5 років. Пенсійна система складається з солідарної та накопичувальної системи. Накопичувальна система містить в собі державні та приватні пенсійні програми. Забезпечення державних службовців та посадових осіб місцевих органів влади відбувається через державні накопичувальні програми.

Загальнодержавні програми охоплюють урядових чиновників та військових. У Сполучених Штатах Америки діють одночасно 3 рівні пенсійного забезпечення: державне, яке гарантоване урядом; приватне корпоративне, фінансування якого забезпечує роботодавець; приватне індивідуальне, шляхом відкриття працівником особистих пенсійних рахунків у банках, пайових фондах, страхових компаніях. У громадян США право на пенсію виникає незалежно від статі з 65,5 років. Якщо страховий стаж менше 10 років — пенсія не призначається взагалі, хоча залишається можливість звернутися до держави за отриманням допомоги по бідності. У найближчі роки пенсійний вік для американців зросте до 67 років. При розрахунку пенсії враховуються розмір страхових внесків, страховий стаж та показники інфляції. Середня державна пенсія в США становить 1100—1200 доларів на місяць. У цілому система побудована таким чином, що на більш(менш пристойну пенсію можна розраховувати в разі, якщо маєш страховий стаж 38 або більше років [15].

Отже, можна зробити висновок, що у світі використовується такі стратегії пенсійних систем як солідарна, накопичувальна, змішана. У світі наразі відбувається впровадження змішаної трьохрівневої системи пенсійного забезпечення.

Висновки по розділу 1

Існують різні підходи щодо визначення поняття пенсійного забезпечення. В результаті дослідження були виявлені позитивні і негативні сторони цих підходів. В результаті узагальнення в роботі запропоновано визначення, що пенсійне забезпечення – це вид соціального забезпечення, який полягає в соціальній та матеріальній захищеності осіб, у випадку настання певних соціальних ризиків які передбачають отримання пенсій, на умовах та у порядку визначених нормами чинного законодавства. Можна зазначити, що пенсійне забезпечення є дуже важливим для суспільства. Воно

забезпечує соціальну та матеріальну захищеність осіб, які досягли певного віку, втратили працездатність або ж не мають достатніх коштів для забезпечення свого життя.

В результаті аналізу законодавства, було визначено, що громадяни України мають право на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених законодавством. Також законодавством передбачається отримання соціальних пенсій для усіх непрацездатних громадян на умовах, які передбаченні чиним законодавством.

В чинному законодавстві визначено структуру пенсійного забезпечення яка включає три рівня:

- перший - солідарна система;
- другий - накопичувальна система пенсійного страхування;
- третій - система недержавного пенсійного забезпечення;

Розглянувши основу пенсійної системи України, умови нарахування та призначення пенсій можна зробити висновок, що пенсійна система України потребує реформування, оскільки є недосконалою. Для цього необхідно розробити і впровадити низку заходів, таких як стабілізація фінансового стану Пенсійного Фонду України, запровадження загальнообов'язкової накопичувальної системи та розширення доступу до недержавного пенсійного забезпечення. Ці заходи забезпечать гідні пенсії для майбутніх пенсіонерів та їх соціальну захищеність.

Проаналізувавши пенсійні системи інших країн, можна зробити висновок, що наразі в світі відбувається поширення змішаної трьохрівневої системи пенсійного забезпечення. Ця система передбачає, що існує три рівні пенсійного забезпечення: перший рівень — це базова державна пенсія, яка виплачується за рахунок податків; другий рівень — це обов'язкова накопичувальна система, до якої сплачуються внески працюючих; третій рівень — це добровільна накопичувальна система, до якої сплачуються внески за бажанням.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПОТОЧНОГО СТАНУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз поточного стану діяльності Пенсійного фонду України

Згідно Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади. Діяльність координується Кабінетом Міністрів України, а саме Міністром соціальної політики. В загалом Пенсійний фонд реалізує державну політику в сфері пенсійного забезпечення, веде облік страхувальників обов'язкового державного соціального страхування [26].

Основні завдання Пенсійного Фонду є імплементація державних завдань в сфері пенсійного забезпечення, соціальне страхування при тимчасовій втраті працездатності, виплату субсидій. В рамках поставлених завдань Пенсійний фонд може надавати свої пропозиції Міністру соціальної політики.

Діяльність Пенсійного фонду регулюється законами України, Конституцією, постановами Кабінету Міністрів України та Верховної Ради, указами Президента України, та іншим законодавчим актам.

Основним напрямком діяльності Пенсійного фонду є виплата пенсій. У 2023 налічувалось 10,6 млн пенсіонерів. Найбільша частка призначених пенсій є пенсії за віком.

Видатки Пенсійного фонду України - це гроші, які витрачаються Пенсійним фондом України на різні цілі, такі як виплати пенсій, виплати допомоги по інвалідності, субсидії, допомоги по безробіттю та інших.

Виплати пенсій - це основна стаття видатків Пенсійного фонду України. Пенсії виплачуються застрахованим особам, які досягли пенсійного віку, мають необхідний страховий стаж і відповідають іншим вимогам,

встановленим законодавством.

Витрати Пенсійного фонду України є важливими для забезпечення соціальної захищеності громадян. Вони забезпечують виплату пенсій та інших соціальних виплат, які необхідні для забезпечення достойного рівня життя пенсіонерів, інвалідів та інших соціально незахищених громадян.

Основні статті видатків складається з:

- видатки на пенсійні виплати;
- адміністративні витрати;
- видатки на виплату пільг, житлових субсидій;
- виплати при тимчасовій втраті працездатності;

Структура видатків Пенсійного фонду відображена на рисунку 2.1.

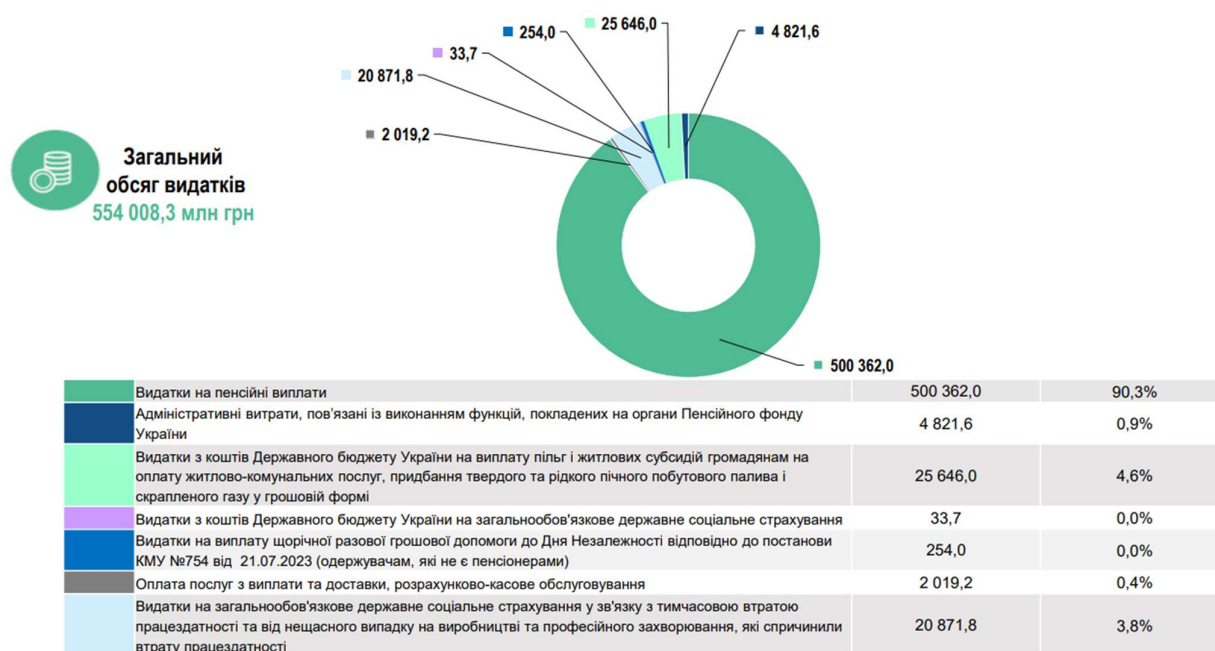

Рис 2.1. Структура видатків Пенсійного фонду України за січень – вересень 2023 року, млн грн.

Джерело: з [25]

Доходи Пенсійного фонду України - це гроші, які надходять до бюджету Пенсійного фонду і використовуються для фінансування пенсійних виплат та інших видатків, таких як виплати допомоги при інвалідності,

субсидії та інших.

Доходи Пенсійного фонду України поділяються на дві групи:

- власні доходи - це кошти, які надходять від сплати страхових внесків застрахованими особами, роботодавцями та самозайнятими особами:
- кошти державного бюджету - це кошти, які передаються з державного бюджету для фінансування пенсій деяким категоріям громадян, які не мають права на пенсію за віком за рахунок власних доходів Пенсійного фонду України.

Власні доходи Пенсійного фонду України формуються за рахунок сплати страхових внесків, які складають 22% від заробітної плати застрахованих осіб. Страхові внески сплачуються роботодавцями за своїх працівників, а також самозайнятими особами.

Страхові внески - це кошти, які застраховані особи сплачують в Пенсійний фонд України для того, щоб отримати пенсію в майбутньому. Страхові внески є основою для формування пенсійних виплат.

Кошти державного бюджету передаються Пенсійному фонду України для фінансування пенсій деяким категоріям громадян, які не мають права на пенсію за віком за рахунок власних доходів Пенсійного фонду України. До таких категорій належать:

- інваліди з дитинства;
- інваліди війни;
- особи, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;
- військовослужбовці, які мають право на пенсію за вислугу років;
- деякі інші категорії громадян;

Структура призначених пенсій відображена на рисунку 2.2.

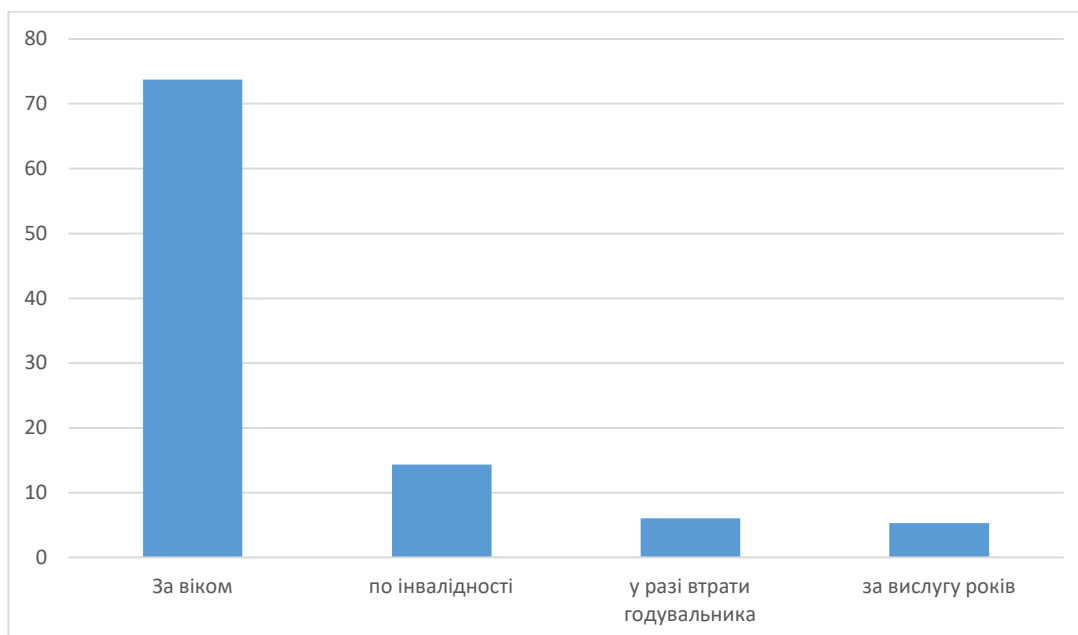

Рис. 2.2. Структура призначених пенсій

Джерело: складено автором на основі [19]

Доходи Пенсійного фонду України є важливим джерелом фінансування пенсійних виплат. Вони забезпечують стабільне фінансування пенсійної системи і гарантують виплату пенсій в повному обсязі.

Дохід Пенсійного фонду складається з:

- сплати єдиного соціального внеску;
- коштів Державного бюджету України який покриває дефіцит Пенсійного фонду та сплачує єдиний соціальний внесок за деякі категорії застрахованих осіб;
- пенсійні збори (надання послуг мобільного зв'язку, при набутті права власності на легкові автомобілі, з операцій придбання нерухомого майна, при поданні виробів дорогоцінних металів на клеймування);

Статті доходів Пенсійного фонду відображено на рисунку 2.3.

Рис 2.3. Структура доходів Пенсійного фонду України за січень – вересень 2023 року

Джерело: складено автором на основі [25]

У таблиці 2.1 наведені доходи і видатки Пенсійного фонду за останні роки:

Таблиця 2.1

Доходи і видатки Пенсійного фонду за останні роки (млрд грн.)

	Рік		
	2020	2021	2022
Власні доходи ПФУ	281,6	334,2	409,6
Дотації з Державного бюджету	184,5	177,6	210,4
Видатки	479,3	520,9	590,0

Джерело: складено автором на основі [28][29][30]

Доходи та розходи не збалансовані. Згідно з відображеною діаграмою структурою доходів Пенсійного фонду (рисунки 2.3) за 2023 рік, а також за

результатами діяльності за 2020 – 2023 роки (таблиця 2.1), можна зробити висновок, що дотації з Державного бюджету складають майже половину всіх доходів Пенсійного фонду, щоб покрити значний дефіцит. Замість використання грошей Державного бюджету у розвиток країни, велика частина бюджету витрачається на покривання дефіциту Пенсійного фонду України.

Рис 2.4. Видатки Державного бюджету України на 2021 рік (за функціональною класифікацією)

Джерело: з [27]

Якщо розглянути структуру розходів Державного бюджету у довоєнний 2021 рік (рисунок 2.4). Можна побачити, що 23.6% бюджету витрачалась на соціальне забезпечення (313 млрд грн.), з них 195 млрд грн. склали видатки до для Пенсійного фонду [27]. Вважаю Пенсійний фонд не має фінансуватись за рахунок Держбюджету. Пенсійний фонд має фінансуватись за рахунок притаманних йому статей доходу, а саме: єдині соціальні внески та пенсійні збори.

Розмір призначених пенсій хоч номінально і збільшується кожен рік,

але залишається вкрай низьким. Як видно з рисунка 6, переважна більшість пенсіонерів у 2023 році отримує пенсії до 4000 грн. З 2007 року середній розмір пенсій при перерахунку на долар США складає близько 100 доларів. Такий розмір пенсії змушує більшість пенсіонерів жити на межі бідності.

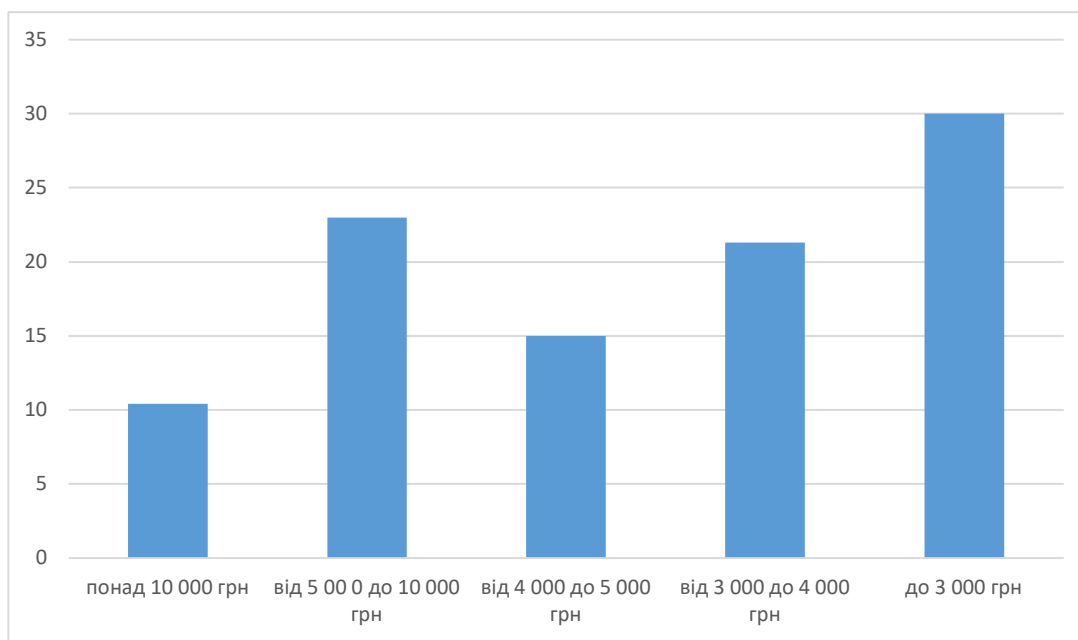

Рис 2.5. Структура розподілу пенсій за розміром

Джерело: складено автором на основі [20]

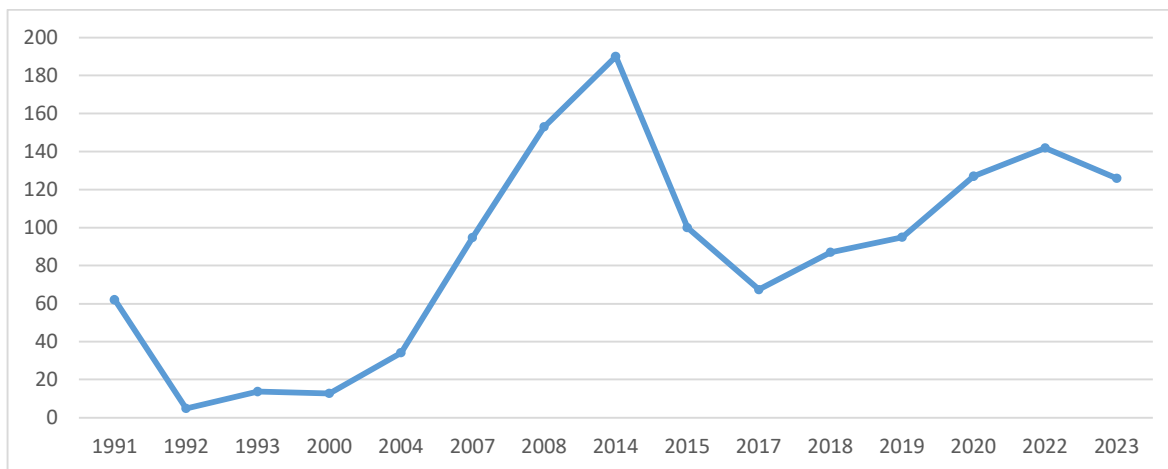

Рис 2.6. Середній розмір пенсії при перерахунку на долар США

Джерело: складено автором на основі [21]

Згідно Конституції України, а саме статті 46 вказано, що пенсії, інші

види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом[22]. Виходячи з даних по попереднім періодам можна зробити висновок що ця вимога нормативно-правового акту що має найвищу юридичну силу не виконувалась. Наприклад, затверджений прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність у 2000 році становив 216.56 гривні [24], в той же час середня пенсія за віком становила 69.3 гривні [23].

Незважаючи на повномасштабне вторгнення Росії на народ України яке продовжується з 2022 року, та спроби росіян: знищити інфраструктуру України, виробничі підприємства, заблокувати транспортні вузли, окуповуючи території, знищуючи цілі міста і села, Пенсійний фонд продовжує виконувати всі зобов'язання [25], виплачує пенсії, лікарняні, допомогу мало захищеним верстам населення в повному обсязі. Певну підтримку для Державного бюджету, та опосередковано для соціальних виплат, відіграють трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ. У 2022 році сума трансфертів від донорів склала 481,1 млрд грн (26,9% від усіх доходів державного бюджету за рік) [31].

Через війну велика чисельність громадян працездатного віку покинула Україну і знайшли притулок в інших країнах. Тільки в країнах Європейського союзу за даними на березень 2023 року знайшли притулок 3,8 млн українців, з них старше 65 років лише 226 тисячі [50]. Такий значний відтік робочої сили має негативні наслідки як на економіку України, так і опосередковано на діяльність Пенсійного фонду через те що громадяни що виїхали з України зазвичай вже не сплачують податки і внески в Україні.

За даними на 2022 рік кількість платників ЄСВ в Україні складала 10,726 млн [51], кількість пенсіонерів за той самий період складала 10,7 млн [52]. Отже в 2022 році вже був досягнутий фактично паритет між кількістю працюючих і пенсіонерів. Також слід зазначити що у 2022 році майже 30% працюючих отримували зарплати мінімальні і менше мінімальної.

Мінімальна заробітна плата у 2022 році складала 6500 грн. Якщо враховувати що ставка ЄСВ з найманих працівників складає 22%, то отримуємо суму близько 1500 грн, яка переходить у пенсійний фонд. Враховуючи паритет між працюючими і пенсіонерами, можна зробити висновок, що відрахувань працюючих громадян на пенсійне забезпечення не можуть забезпечити виплати пенсіонерам в повному обсязі.

Отже, Пенсійний фонд України має серйозні фінансові проблеми. Витрати на пенсії постійно перевищують доходи від страхових внесків. Це відбувається через те, що в Україні не дотримуються основних економічних законів, які вимагають, щоб видатки на пенсії були пов'язані з доходами від страхових внесків.

За таких умов Пенсійний фонд України не може самостійно фінансувати виплату пенсій і соціальних послуг. Це порушує принцип загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, який передбачає, що Пенсійний фонд повинен бути самоокупним. Пенсійні витрати в Україні постійно зростають і вже досягли 18% ВВП. Це один із найвищих показників у Європі. Зростання витрат є наслідком того, що Пенсійний фонд залежить від дотацій із державного бюджету.

Адміністративно-управлінські витрати Пенсійного фонду також потребують оптимізації. Їх обсяги повинні затверджуватися Верховною Радою України.

2.2 Недержавні пенсійні фонди України та перспективи їх розвитку

Робота недержавних пенсійних фондів регулюється Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення». З 1 січня 2004 року набрав чинності Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення», який визначив правові, економічні та організаційні засади недержавного пенсійного забезпечення в Україні та врегулював правовідносини, пов'язані з

цим видом діяльності. Згідно даного Закону, «недержавний пенсійний фонд - юридична особа, створена відповідно до цього Закону, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному законами України порядку. Недержавний пенсійний фонд - суб'єкт другого рівня системи пенсійного забезпечення» [37]. Даний Закон визначає, хто може бути учасником недержавного пенсійного фонду, які внески можуть здійснюватися до НПФ, як формуються і управляються пенсійні активи НПФ, і як здійснюються пенсійні виплати. Закон також визначає види недержавних пенсійних фондів і порядок їхнього створення, реєстрації та діяльності.

У недержавних пенсійних фондах можуть брати участь всі фізичні особи, незалежно від їхнього громадянства або місця проживання. Участь у НПФ є добровільною, тобто людина може сама вирішити, чи хоче вона брати участь у НПФ і в якому саме. Також людина може бути учасником декількох НПФ одночасно.

Нагляд над діяльністю НПФ передбачений Національним банком України, Державною комісією з цінних паперів і фондового ринку, Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг. Ці регулюючі органи контролюють діяльність НПФ і можуть впливати на діяльність фондів для захисту збережень громадян.

Недержавні пенсійні фонди (НПФ) в Україні поділяються на такі види:

- відкриті НПФ приймають до себе учасників без обмежень. Це означає, що будь-яка фізична особа, незалежно від місця та характеру її роботи, може стати учасником відкритого НПФ;
- корпоративні НПФ створюються для працівників та інших членів певного підприємства, організації або об'єднання. Це означає, що учасниками корпоративного НПФ можуть бути тільки працівники або члени цього

підприємства, організації або об'єднання;

- професійні НПФ створюються для забезпечення пенсійного забезпечення професійних учасників фондового ринку. Це означає, що учасниками професійного НПФ можуть бути тільки професійні учасники фондового ринку, такі як брокери, дилери, депозитарії тощо.

Основні завдання недержавного пенсійного фонду є:

- збереження та накопичення пенсійних внесків учасників недержавних пенсійних фондів;
- ефективне інвестування пенсійних активів недержавних пенсійних фондів з метою отримання високого рівня доходності;
- забезпечення учасникам недержавних пенсійних фондів достатніх пенсійних виплат у майбутньому;

Збереження та накопичення пенсійних внесків учасників недержавних пенсійних фондів є важливою задачею, оскільки від цього залежить майбутній розмір пенсій. Недержавні пенсійні фонди повинні забезпечити збереження та захист внесків.

Інвестування пенсійних активів недержавних пенсійних фондів є однією з ключових задач. Недержавні пенсійні фонди повинні використовувати сучасні фінансові інструменти та технології для отримання високого рівня доходності, який забезпечить достатні пенсійні виплати в майбутньому. Напрями інвестування обмежені згідного Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення». Дозволені напрями інвестування є:

- депозити в банках України;
- цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України. Кабінет Міністрів України гарантує виплату доходу за цими цінними паперами;
- облігації підприємств України. Цей напрям інвестування є більш ризикованим, ніж попередні два, оскільки залежить від фінансового стану підприємств;

- акції українських емітентів. Цей напрям інвестування є найбільш ризикованим, оскільки залежить від кон'юнктури фондового ринку;
- інвестиційні фонди. Цей напрям інвестування передбачає інвестування в портфель цінних паперів, що формується професійним керуючим активами;
- інвестиції в банківські метали та об'єкти нерухомості. Найбільш стабільний вид інвестиції, з невисокою доходністю.

Обмеження на законодавчому рівні щодо напрямів інвестування зумовлено ціллю знизити інвестиційні ризики і зберегти кошти вкладників. обмеження на використання пенсійних активів є важливим гарантом того, що пенсійні накопичення учасників НПФ будуть захищені.

Як видно на рисунку 8, основні напрями інвестицій недержавних пенсійних фондів є депозити в банках України та купівля облігацій внутрішньо-державної позики. Інвестування в реальний сектор економіки займає дуже малий процент, що підкреслює недовіру НПФ в інвестування у виробничі заводи і компанії та зрештою нерозвинений ринок купівлі і продажу цінних паперів вітчизняних компаній. Інвестування коштів НПФ в реальний сектор економіки дало б поштовх в модернізацію виробництва.

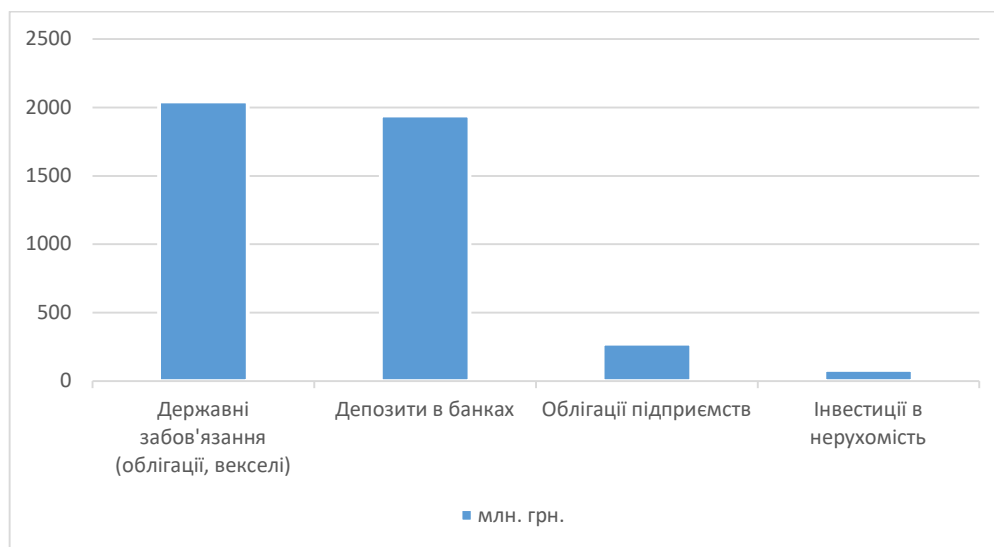

Рис 2.7. Структура інвестицій недержавних пенсійних фондів

Джерело: складено автором на основі [39]

Забезпечення учасникам НПФ достатніх пенсійних виплат у майбутньому є найважливішою задачею НПФ. НПФ повинні розробити ефективні механізми пенсійних виплат, які забезпечать учасникам НПФ достатній рівень пенсії для забезпечення гідного рівня життя.

До переваг НПФ можна віднести:

- спадкування накопичень. Спадкоємець може отримати пенсійні внески;
- можливість почати отримувати пенсії при настанні інвалідності або хворобі;
- можливість змінювати фонд і контролювати стан особистого пенсійного рахунку;
- вибір варіантів оплати. В залежності від фонду можна вибрати варіанти виплати: виплата всієї накопиченої суми після досягнення пенсійного віку або щомісячні виплати;
- вклади примножуються. За рахунок доходності від інвестування активів НПФ, сума майбутніх пенсійних виплат змінюється;

Згідно з чинним законодавством, недержавний пенсійний фонд не може бути оголошений банкрутом і ліквідований. У разі припинення роботи пенсійного фонду, всі пенсійні накопичення переводяться до іншого пенсійного фонду, в страхову організацію чи банк. Пенсійні активи не є власністю засновників, роботодавців-платників, адміністратора, банку-зберігача. Вони є окремим майном, яке не може бути використане для погашення боргів цих організацій. Це означає, що навіть якщо засновники, роботодавці-платники, адміністратор, банк-зберігач опиняться в фінансових труднощах і будуть ліквідовані, їхні борги не будуть погашені за рахунок пенсійних активів. Це гарантує, що пенсійні накопичення учасників НПФ будуть захищені від несанкціонованого використання. Отже накопичені кошти є повністю захищені. [37]

Наразі було зареєстровано 119 недержавних пенсійних фондів. З них 58

НПФ вже було виключено з реєстру, тобто припинили діяльність. Вважаю що зменшення кількості фондів майже вдвічі за 20 років свідчить що ринок недержавних пенсійних ще не є сталим [38].

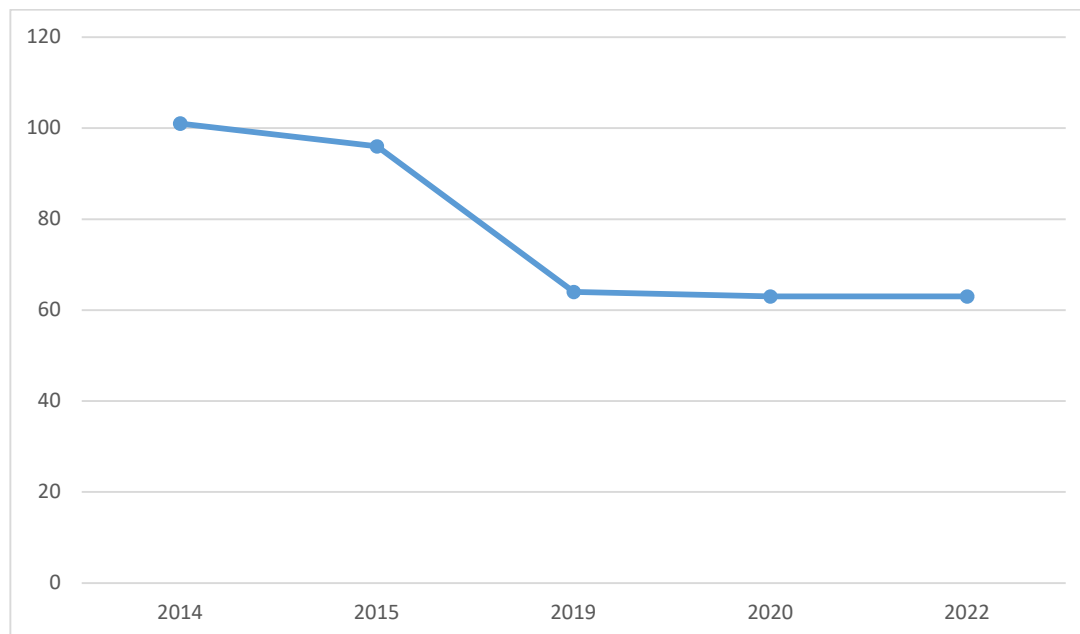

Рис 2.8. Кількість зареєстрованих недержавних пенсійних фондів

Джерело: складено автором на основі [40] [42]

Недержавні пенсійні фонди зареєстровані у 8 областях України. Найбільша частка (70%) зареєстрованих НПФ припадає на м. Київ. Загальний розподіл по регіонам відображений на рисунку 2.9.

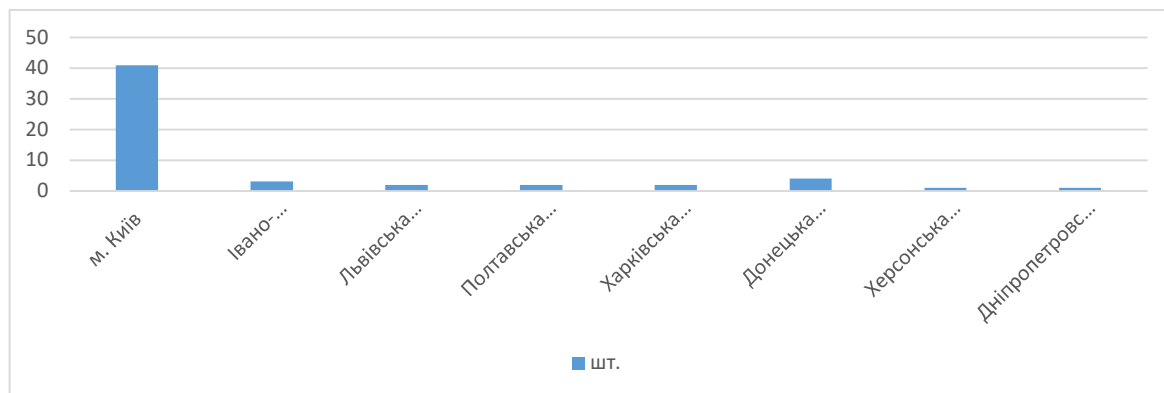

Рис 2.9. Кількість зареєстрованих НПФ по областям України

Джерело: складено автором на основі [39]

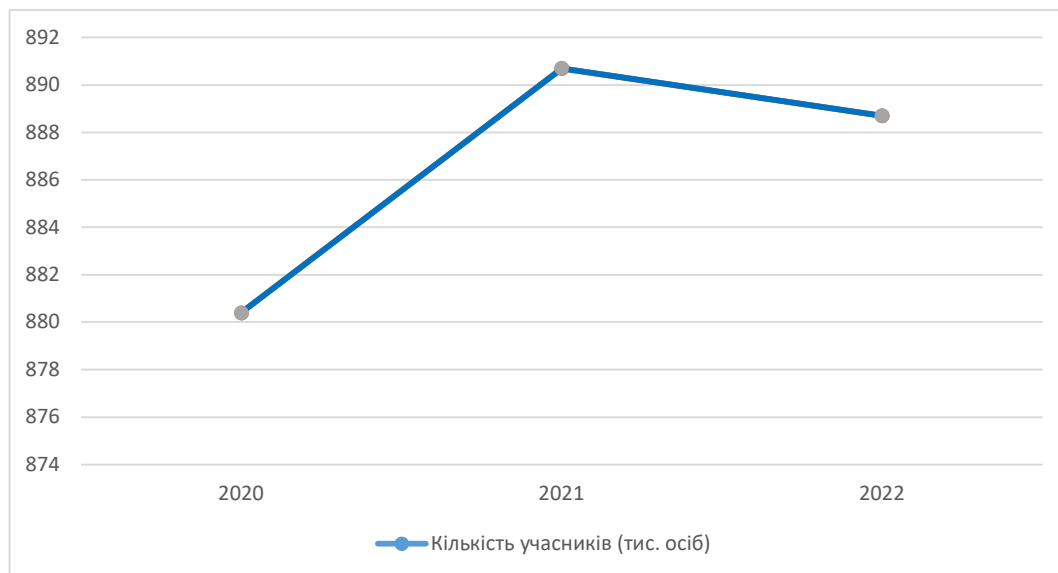

Рис 2.10 – Загальна кількість учасників НПФ по роках

Джерело: складено автором на основі [39][40]

Згідно з інформації на рисунку 2.10 щодо загальної кількості учасників недержавних пенсійних фондів по роках, можна зробити висновок, що кількість учасників не збільшується, а навпаки зменшується. У 2022 році загальна кількість учасників НПФ складала 888,7 тис. осіб. Якщо порівняти кількість учасників НПФ (888,7 тис. осіб) з кількістю громадян України старше 18 років у 2022 році (32897 тис. осіб)[41], то можна порахувати що тільки 2,6% громадян є учасниками недержавних пенсійних фондів. Така залученість громадян до НПФ є дуже низькою, і це свідчить що третій рівень пенсійної системи повноцінно не впроваджений.

Проаналізувавши інформацію про доходність недержавних пенсійних фондів за 2022-2023 роком можна зробити висновок, що середнє значення доходності за рік по всім НПФ складає 1,15% [45]. Виходячи з того, що показники доходності НПФ прямо впливають на майбутній розмір пенсії, і беручи до уваги річний розмір інфляції, яка у 2022 склала 26,6% [43], а у липні 2023 року споживча інфляція в річному вимірі вже склала 11,3% [44], можна зробити висновок, що середня дохідність НПФ не покриває навіть

інфляцію. З 56 недержавних фондів, по яким була проаналізована дохідність за рік, у 37 НПФ річна дохідність була нульова або навіть від'ємною.

Наразі перспективи розвитку НПФ є складними. Напад Росії на Україну спричинив певну дестабілізацію економічної ситуації в Україні.

Сприяти розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні може:

- стабілізація економічної та політичної ситуації в Україні, припинення військової агресії Росії;
- покращення нормативно-правового регулювання діяльності НПФ. Нормативно-правове регулювання діяльності НПФ має бути спрямоване на підвищення прозорості та ефективності їхньої діяльності;
- розширення можливостей для інформування населення про недержавне пенсійне забезпечення. Необхідно проводити роз'яснювальну роботу серед населення про переваги недержавного пенсійного забезпечення;
- розширення можливостей для інвестування пенсійних активів. Необхідно створити сприятливі умови для інвестування пенсійних активів у різні активи, включаючи іноземні активи;

2.3. Порівняльна характеристика пенсійних систем України та країн Європейського союзу

Пенсійна система України яка перебуває в процесі реформування та удосконалення пенсійного забезпечення, тому на цьому етапі є доцільним проаналізувати досвід європейських країн.

На законодавчому просторі України зареєстровані законодавчі акти щодо реформування пенсійної системи, але в цих актах відсутній їх євроінтеграційний напрям. Це є значним недоліком, оскільки Україна планує стати членом Європейського Союзу, тому українське законодавство повинно відповідати нормам Регламенту ЄС 883/2004, який стосується питань координації системи соціального забезпечення та Директивам щодо

переміщення працівників в межах ЄС та забезпечення їхнього права на пенсійні виплати 98/49ЄС та 2014/50/ЄС.

Американською консалтинговою компанією Mercer в 2022 році було опубліковано звіт Mercer CFA Institute Global Pension Index 2022, в якому проаналізовано пенсійні системи 44 країн світу та створено відповідний рейтинг [46]. Перші сходинки дісталися країнам Європи – Ісландія, Нідерланди та Данія. До двадцятки увійшли Німеччина, Ірландія, Бельгія, Фінляндія, Швеція.

В квітні 2023 року німецька фінансова транснаціональна корпорація Allianz SE провела дослідження щодо пенсій Allianz Global Pension Report 2023, в якому відображено рейтинг пенсійного забезпечення до якого увійшло 75 країн світу [47]. До двадцятки найкращих потрапили Бельгія, Португалія, Італія та Німеччина, а перші сходинки займають такі країни ЄС як Данія, Нідерланди та Швеція.

При розрахунку рейтингу пенсійних систем у світі результати залежали від спроможності пенсійних систем реагувати на демографічні виклики, які полягають у таких чинниках, як диверсифікація пенсійних виплат, старіння населення, недопущення зниження і постійне нарощування частки працюючих, які сплачують внески та зміні співвідношення між тими, хто сплачує внески і тими, хто отримує пенсійні виплати, на користь останніх [48].

Зазначені виклики мають актуальність щодо української пенсійної системи. На сьогодні пенсійне забезпечення в Україні в умовах повномасштабного вторгнення переживає в край важкі часи. Насамперед проблемою є втрата трудового потенціалу. Так станом на 2021 рік в Україні перебувало 17.4 млн. людей працездатного віку, станом на 2023 рік кількість працездатного населення знизилася до 11.9 млн. людей [49].

Є доцільним проаналізувати пенсійні системи різних країн з метою вивчення досвіду країн, які мають успішні пенсійні системи. Провести порівняння з українською пенсійною системою, що дозволить виявити

сильні та слабкі сторони та визначити, в яких напрямках її потрібно вдосконалювати, що призведе тим самим до впровадження пенсійних реформ. Аналіз пенсійних систем дозволяє побачити, як працюють різні системи та визначає, які підходи є найбільш перспективними.

Для проведення аналізу та порівняльної характеристики для прикладу розглянути саме країни Європи, такі як Німеччина, Польща, Італія, Нідерланди. Для порівняння пенсійних систем різних країн використаємо різні показники такі як, тип пенсійної системи, пенсійний вік, фінансування та фінансова стабільність, достатність пенсій та рівень пенсійного забезпечення.

Більшість країн в пенсійній системі також мають її трьохрівневу структуру. Для прикладу наведемо порівняння пенсійних систем обраних країн у вигляді таблиці.

Таблиця 2.2

Перший рівень пенсійної системи

Країна	Назва пенсійної системи	Особливості
Німеччина	Солідарна система. Загальнообов'язкове пенсійне страхування	Розмір ставки 18.6% (9.3 % сплачується працівником, 9.3% роботодавцем)
Польща	Пенсія за системою ZUS	19.52% - з них 12.22 % зачислюється до 1 рівня, інша 7.3 % надходить до 2 рівня
Італія	Обов'язкове пенсійне забезпечення	33 % (22,22% працівник, 10,78 роботодавець)
Нідерланди	AOW: базова	Розмір AOW щорічно коригується

Продовження таблиці 2.2

	державна пенсія	відповідно до зміни мінімальної заробітної плати. Станом на 2023 рік становить 17,9% (9,9 %-роботодавець, 8% - працівник)
Україна	Солідарна система	Роботодавці сплачують за працівника 22 % ЄСВ. Мінімальний страховий внесок ЄСВ – 1474 грн., максимальна база для нарахування ЄСВ – 100500 грн.

Джерело: складено автором на основі [57][58][59][60]

Перший рівень пенсійного забезпечення в Німеччині є солідарна система, яка фінансується за рахунок відрахувань працюючих громадян. Це означає, що пенсії виплачуються за рахунок внесків, які вносять усі працюючі громадяни, незалежно від того, чи отримують вони самі пенсію.

Загалом перший рівень пенсійної системи Німеччини є схожим з Україною за принципом своєї дії, але зараз перший рівень пенсійної системи в Німеччині стикається з проблемою через більшу тривалість життя та одночасне зниження народжуваності частка літніх людей зростає порівняно з часткою молодих людей. Це має глибокі наслідки, особливо для розрахункової системи загальнообов'язкового пенсійного страхування. З незмінним пенсійним віком ця зміна означає, що все менше і менше платників внесків повинні фінансувати пенсії все більшої кількості одержувачів. Більша тривалість життя також збільшує період виплати пенсій, що створює додаткове навантаження на систему.

Перший рівень пенсійної системи Польщі також має схожу за принципом солідарну систему з Україною та іншими країнами, але існує система відрахувань за якої працівник може обирати розподіл зарахування коштів. Щомісяця сплачуються внески на в майбутню пенсію в розмірі

19,52% зарплати брутто – це кошти, які сплачуються в рамках I та II пенсійних рівнів. Ці внески є обов'язковими. Однак це не означає, що майже одна п'ята частина віднімається з валової зарплати. Рівно 9,76% утримується із зарплати працівника брутто, а решта суми є додатковими витратами для роботодавця. Розподіляються ці кошти можна двома способами, перерахуванням всього пенсійного внеску до Установи соціального страхування (ZUS). Ця установа додатково розподіляє кошти між двома типами рахунків: рахунком у ZUS (12,22%) та спеціальним субрахунком (7,3%). Кошти, зібрані в ZUS, використовуються для поточної виплати пенсій (це так звана розрахункова система), і щороку вартість внесків індексується на індекс, розмір якого залежить від рівня інфляції, зростання заробітної плати та зміни кількості платників внесків. Чим більше людей почнуть отримувати пенсію в цьому році, тим менший коефіцієнт індексації, тому що нові пенсіонери обтяжують систему. Це означає, що розмір пенсій, які виплачуються з першого рівня, вразливий до демографічного ризику – зростання кількості пенсіонерів і зменшення кількості людей, які працюють і сплачують внески. Ця негативна тенденція постійно поглиблюється. Через низьку народжуваність і старіння населення пенсіонерів більше, ніж платників внесків. Тому пенсії від ZUS з часом стануть нижчими.

Система обов'язкового соціального страхування в Італії поділяється відповідно до форми страхування, в якій зареєстрований працівник:

- AGO (Обов'язкове загальне страхування), в якому реєструються працівники приватного сектору, самозайняті працівники та фрілансери без професійного фонду;
- ексклюзивні форми AGO, в яких зареєстровано більшість державних службовців після припинення INPDAP;
- замінні форми AGO, в яких реєструються певні категорії працівників приватного сектору (льотні працівники, професійні спортсмени, працівники сфери розваг, митники);

- додаткові форми АГО, реєструються працівники, які мають обов'язок сплачувати додатковий внесок до сплаченого на загальнообов'язкове страхування; внесок, який приведе до додаткових виплат при виконанні вимог, встановлених самим фондом;

- професійні фонди до яких відноситься приватні юридичні організації, які надають соціальні виплати самозайнятим працівникам, які займаються професіями, для яких потрібна реєстрація в реєстрі;

Однак, у Італії існує також ряд проблем з пенсійною системою, зокрема Пенсійний фонд Італії має дефіцит, який постійно зростає. Це пов'язано з тим, що кількість працюючих громадян зменшується, а кількість пенсіонерів збільшується. Розмір пенсій в Італії сильно варіюється в залежності від виду зайнятості, стажу роботи та інших факторів. Система розрахунку пенсій в Італії є складною і не завжди зрозумілою для громадян. Це призводить до того, що багато пенсіонерів не розуміють, як формується їхня пенсія і на що вони можуть розраховувати.

Пенсійна система Нідерландів має ряд переваг, які роблять її однією з найкращих у світі. Вона забезпечує високий рівень пенсійного забезпечення. Середня пенсія в Нідерландах становить близько 70% від середньої зарплати. Цей рівень є одним з найвищих у світі. Вона є справедливою та доступною для всіх. Державна пенсія є гарантованою для всіх громадян, незалежно від їхнього доходу або статусу зайнятості. Не обов'язкова трудова пенсія також доступна для більшості працівників. Вона є стійкою та захищеною від фінансових потрясінь. Державна пенсія фінансується за рахунок податків, а трудова пенсія – за рахунок внесків працівників та роботодавців. Це забезпечує стійкість системи навіть у разі економічних криз. АOW утворює 1-й рівень пенсійної системи Нідерландів. Кожен, хто живе або працює в Нідерландах, автоматично накопичує пенсію АOW. Розмір АOW щорічно коригується відповідно до зміни мінімальної заробітної плати.

Отже, був розглянутий перший рівень пенсійної системи, яка полягає в тому що, усі працюючі громадяни, незалежно від виду зайнятості,

підлягають обов'язковому пенсійному страхуванню. Це означає, що вони повинні сплачувати внески в Пенсійний фонд. Розмір пенсії залежить від стажу роботи, заробітної плати та інших факторів.

Ми бачимо схожі риси і це обумовлено тим, що перші рівні пенсійних систем країн Європи є солідарними системами, які фінансуються за рахунок внесків працюючих громадян. Це означає, що пенсії виплачуються за рахунок внесків, які вносять усі працюючі громадяни, незалежно від того, чи отримують вони самі пенсію.

Розглянемо другий рівень пенсійної системи. У таблиці 3 наведено основні особливості на назви рівня пенсійної системи в зазначених країнах.

Таблиця 2.3

Другий рівень пенсійної системи

Країна	Назва пенсійної системи	Особливості
Німеччина	Пенсійне забезпечення компанії (Die betriebliche Altersversorgung)	Полягає в створенні додаткової пенсії для працівників яку надає роботодавець. В основному існує п'ять різних варіантів (методів реалізації) пенсійного забезпечення компанії.
Польща	Відкриті пенсійні фонди субрахунок у ZUS та рахунок OFE	7.3 % (повністю на субрахунок у ZUS, або 4,38% на субрахунок у ZUS, і 2,92% на рахунок OFE)
Італія	Колективне додаткове пенсійне забезпечення	Членство у відкритих та закритих фондах

Продовження таблиці 2.3

Нідерланди	Нарахування пенсії через роботодавця	Близько 90% роботодавців мають додаткову пенсію. Це означає, що працівники, які вийшли на пенсію, отримують додаткову допомогу на додаток до допомоги AOW. Зазвичай роботодавці сплачують приблизно 2/3 загальної суми пенсійних внесків, а працівники – 1/3. Пенсійний заклад інвестує премію, щоб пізніше виплатити додаткову пенсію.
Україна	Накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування	Даний рівень не було введено в дію.

Джерело: складено автором на основі [57]/[58]/[59]/[60]

Для впровадження другого рівня пенсійної системи в Німеччині існують п'ять шляхів її реалізації, до яких належать:

- пенсія або пряме зобов'язання;
- пенсійний фонд (Pensionskasse);
- пенсійний фонд (Pensionsfonds);
- фонд підтримки;
- пряме страхування;

Пенсія або пряме зобов'язання є єдиним способом, за допомогою якого пенсійні відносини регулюються безпосередньо між роботодавцем і працівником. У решті чотирьох методів реалізації догляд надається через зовнішнього постачальника (наприклад, страхову компанію). Як канали

реалізації найчастіше використовуються пенсійні фонди та пряме страхування. Однак у пенсійних схемах компаній немає загального чи стандартного рішення. Специфічні фактори компанії (наприклад, розмір, податкове та бухгалтерське законодавство) визначають оптимальний метод реалізації, а також відповідні переваги та недоліки з точки зору працівника роботодавця.

В Польщі другий рівень пенсійної системи полягає в відкритих пенсійних фондах та відкриття субрахунку ZUS та рахунка OFE. На відміну від фондів першого рівня пенсійної системи, гроші з OFE не схильні до демографічного ризику – тому на них не впливає зростання кількості пенсіонерів і зменшення кількості молодих людей, які платять внески. Кошти в OFE піддаються капітальному ризику - норма прибутку від OFE залежить від загальної фінансової ситуації на світових ринках, економічної ситуації тощо. Нарахування до другого рівня становить 7.3 % та розподіляються вони таким чином: або повністю на субрахунок у ZUS, або 4,38% на субрахунок у ZUS, і 2,92% на рахунок у Відкритому пенсійному фонді. Внески, зібрані на субрахунку ZUS, підлягають індексації за принципами, аналогічними принципам першого рівня, а кошти, зібрані в OFE, щороку збільшуються на норму прибутку на ринку капіталу. OFE можуть інвестувати гроші в акції, корпоративні облігації та паї інвестиційних фондів, завдяки чому пенсійний капітал постійно працює. Тому цю частину пенсійної системи називають накопичувальною. Важливо, що кошти з другого рівня передаються у спадок. Для прикладу розподіл пенсійного внеску у пенсійній системі Польщі виглядає так: рахунок у ZUS (1-й рівень) - 12,22%; субрахунок у ZUS (2 рівень) – 4,38%; OFE (2-й рівень) – 2,92%.

Другий рівень пенсійної системи Італії представлений через колективні пенсійні схеми, які полягають у членстві у відкритих фондах, які не передбачають виключно індивідуальний спосіб членства, будь-яка людина, незалежно від її робочої ситуації, може брати участь, тому не обов'язково належати до певної категорії працівників та членство в закритих/договірних

фондах , до яких можуть приєднатися лише певні категорії працівників, які належать до однієї контрактної категорії, до тієї ж компанії чи групи компаній, на тій самій території, або працівники, які належать до певних секторів, що мають договірні умови.

В Нідерландах другий рівень пенсійної системи полягає в тому, що роботодавець разом із профспілками визначає, як виглядає пенсійна схема, яка буде запропонована працівникові. Пенсія є однією з умов працевлаштування. У великих галузях промисловості зміст пенсійного забезпечення регулюється колективним трудовим договором. Якщо колективний трудовий договір оголошено обов'язковим, роботодавець зобов'язаний запропонувати схему пенсійного забезпечення, зазначену в колективному трудовому договорі.

В Україні на законодавчому рівні прописані норми щодо другого рівня накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування але на практиці застосування даного рівня так і не було введено в дію.

Отже, порівнюючи другий рівень пенсійної системи, ми бачимо що це дає можливість створення додаткового джерела пенсійного забезпечення та підвищує рівень розміру пенсії, передбачає більше фінансової стабільності. В країнах де впроваджено другий рівень пенсійної системи значно вищий рівень пенсійного забезпечення, тому саме для України є важливим впровадження другого рівня пенсійної системи.

Третій рівень пенсійних систем наведено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Третій рівень пенсійної системи

Країна	Назва пенсійної системи	Особливості
Німеччина	Приватне пенсійне забезпечення	Включає всі процеси добровільних заощаджень, які служать для

Продовження таблиці 2.4

		накопичення активів до початку виходу на пенсію. Сюди входить пенсійне страхування, накопичувальні програми, цінні папери та нерухомість підходять для накопичення пенсійних активів.
Польща	Додаткові пенсії за програмами професійного пенсійного забезпечення або добровільного індивідуального страхування IKE, IKZE, PPE	Рахунки IKE та IKZE ведуть страхові компанії, інвестиційні фонди, брокерські контори, банки та добровільні пенсійні фонди. Пенсійні програми для працівників - PPE.
Італія	Індивідуальна додаткова пенсія	Членство у відкритих фондах та членства в PIP (Individual Pension Plans).
Нідерланди	Індивідуальне додаткове пенсійне забезпечення	Пенсія, яка оформлюється самостійно, наприклад, пенсійний продукт у банку чи страхової компанії.
Україна	Недержавне пенсійне забезпечення	Добровільна участь громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень.

Джерело: складено автором на основі [57][58][59][60]

В Німеччині третій рівень пенсійної системи представлений приватним пенсійним забезпеченням, яке полягає в тому, що заощаджувач отримує довічну пенсію з узгодженої дати. Він сплачує внески в договір страхування до виходу на пенсію (фаза накопичень). Перевага класичного

недержавного пенсійного страхування: гарантована мінімальна пенсія вже встановлена під час укладення договору. Це залежить від суми внеску, терміну дії договору та застосовної процентної ставки. Крім того, є шанс отримати вищу пенсію за рахунок надлишків, які створює страховик. Однак ця надлишкова частина пенсії не гарантується. Страховики роблять свої пенсійні продукти все більш гнучкими, наприклад, за допомогою додаткових варіантів зняття коштів або капіталізації пенсійного страхування на початку виходу на пенсію. Крім того, виплата внесків може бути скоригована або призупинена та відновлена пізніше.

Польська пенсійна система також дає можливість робити додаткові, добровільні заощадження на пенсію. Третій рівень складається з так званих індивідуальних пенсійних рахунків. IKE, рахунки індивідуального пенсійного страхування, тобто IKZE та пенсійні програми для працівників - PPE. Рахунки IKE та IKZE можуть вести страхові компанії, інвестиційні фонди, брокерські контори, банки та добровільні пенсійні фонди. Залежно від цього кошти інвестуються в паї інвестиційних фондів, акції, облігації, розміщуються на банківських депозитах тощо. Застрахована особа має право відкладати на них будь-яку суму, але вона не може перевищувати щорічно встановлені законом межі. Головною перевагою рахунків IKE або IKZE є пільгове оподаткування коштів, що зберігаються на них, що має на меті заохотити поляків додатково накопичувати на пенсію. Внески до IKZE можна вирахувати з бази оподаткування в певному податковому році, а при виплаті пенсії вони обкладаються податком на прибуток лише 10% (на відміну від інших рахунків, де приріст капіталу обкладається податком Belka в розмірі 19%). PPE також пропонує податкову пільгу для роботодавця. Роботодавець має право віднести витрати, пов'язані з їх створенням та експлуатацією, до складу витрат, що не підлягають оподаткуванню.

В Італії третій рівень має назву індивідуальна додаткова пенсія. Індивідуальні пенсійні схеми досягаються через членство у відкритих

фондах , які не передбачають виключно колективного членства та членства в PIP (Individual Pension Plans), тобто індивідуальних пенсійних планах. Що стосується джерел фінансування , працівники приватного сектору можуть робити внески в індивідуальну додаткову пенсію за рахунок власних внесків, нарахування вихідної допомоги та внесків роботодавця. Тоді як для інших суб'єктів єдиною формою фінансування індивідуальної пенсії є власний внесок.

Індивідуальне пенсійне забезпечення є третім рівнем пенсійної системи Нідерландів. Наприклад, разові внески та страхування життя, індивідуальні інвестиції. Самозайняті особи також можуть вибрати індивідуальне пенсійне забезпечення. За допомогою такого способу заощадження можна отримати ряд податкових переваг. Ці переваги полягають у тому, що загальний накопичений капітал для пенсій не включається в податок на майно. Сума місячних заощаджень також не підлягає оподаткуванню.

Наступним критерієм до опрацювання та порівняння розглянемо пенсійний вік та тривалість життя.

Пенсійний вік - це вік, у якому людина має право на отримання пенсії. Він є важливим фактором, який впливає на фінансове становище людей похилого віку. У Європейському союзі пенсійний вік варіюється від 60 до 67 років. У більшості країн ЄС пенсійний вік становить 65 років для чоловіків і жінок. У багатьох країнах ЄС пенсійний вік поступово підвищується. Це пов'язано з такими факторами, як зростання тривалості життя та старінням населення. Підвищення пенсійного віку допомагає компенсувати ці витрати. В країнах ЄС вік виходу на пенсію поступово збільшуються. В Німеччині планується поступове збільшення пенсійного віку до 67 років.

Таблиця 2.5

Пенсійний вік в країнах ЄС та Україні

Країна	Пенсійний вік
Україна	60 років для чоловіків і жінок
Німеччина	65 років для чоловіків і жінок
Польща	65 років для чоловіків і жінок
Італія	62 років для чоловіків і жінок
Нідерланди	66 років для чоловіків і жінок

Джерело: складено автором на основі [6]/[54]/[55]

В Україні пенсійний вік найнижчий, якщо порівнювати з країнами Європейського союзу. Також слід зазначити, що в Україні очікувана тривалість життя набагато менша ніж в країнах ЄС. Очікувана тривалість життя відображена в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Середня тривалість життя ЄС та Україні (за 2021 рік)

Країна	Середня тривалість життя
Україна	66,4 років для чоловіків і 76,2 для жінок
Німеччина	80,8
Польща	75,5
Італія	82,7
Нідерланди	81,4

Джерело: складено автором на основі [41]/[56]

Також розглянемо показники середньої пенсії які наведено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Розмір середньої пенсії

Країна	Розмір середньої пенсії
Україна	5350,33 грн. (138,97 євро)
Німеччина	1621 євро
Польща	3482, 63 злотих (781,23 євро)
Італія	1359, 53 євро
Нідерланди	5135 євро

Джерело: складено автором на основі [61][62] [63][64][21]

В Україні станом на третій квартал 2023 року сума середньої пенсії становить 5350,33 гривні. Як бачимо з даних (табл. 2.7) Україна має найнижчий розмір середньої пенсії. Зазначаємо також той факт, що в Україні не передбачено додаткових відрахувань із пенсії, натомість в Німеччині, Італії, Польщі та Нідерландах пенсіонерам нараховується пенсія брутто з якої проводиться низка відрахувань.

Пенсійне законодавство Німеччини встановлює певний мінімальний рівень забезпечення розміру пенсій. Це базується на стандартній пенсії (часто також називається кутовою пенсією). Стандартна пенсія – це не пенсія, яка фактично виплачується, а скоріше лише змінна розрахунку, яка використовується в пенсійному законодавстві. Якщо застрахована особа завжди отримувала заробітну плату, що дорівнює середній заробітній платі всіх застрахованих осіб понад 45 років страхового стажу, і робила відповідні внески, їй буде призначена стандартна пенсія. Станом на 1 липня 2022 року

стандартна місячна пенсія від загального пенсійного страхування в старих федеральних землях становить близько 1621 євро бруто. У нових федеральних землях вона трохи нижча – там стандартна пенсія становить близько 1598 євро бруто на місяць. Дохід від встановленої пенсії підлягає оподаткуванню. Оподатковується лише певний відсоток пенсії. У 2005 році, у перший рік оподаткування пенсії, він становив 50 відсотків. До 2023 року частка податку зросла на два відсотки щорічно до 83 відсотків. Частка буде збільшуватися на один відсоток щорічно до 2040 року, поки 100 відсотків пенсії не будуть оподатковуватися. Податки для пенсіонерів обкладаються такими ж прогресивними ставками, як і для працюючих. Чим вищий дохід, тим вища ставка податку. Станом на 2023 рік ставка вхідного податку 14%, максимальна ставка податку для самотніх людей із річним доходом близько 62 810 євро – 42 %, для самотніх людей із річним доходом близько 277 836 євро – 45 %. З 2021 року пенсіонери більше не повинні платити солідарну доплату у розмірі 5,5 відсотка податку на доходи. Проте церковний податок у розмірі 8-9 відсотків залишається належним.[71]

В Польщі після індексації в 2023 році мінімальна пенсія становить 1588,44 злотих. 1 березня було збільшено розміри найнижчих пенсій, пенсії за вислугу років, пенсії за повною непрацездатністю та пенсії у зв'язку з втратою годувальника на 250,00 злотих (з 1338,44 злотих до 1588,44 злотих), пенсії за часткову непрацездатність на 187 злотих. від (1003,83 злотих до 1191,33 злотих). Варто зазначити, що не всі мають право навіть на найнижчу пенсію. Для отримання мінімальної допомоги пенсіонер повинен мати страховий стаж 20 років для жінок і 25 років для чоловіків. Якщо ви досягли стандартного пенсійного віку та не виконали умову страхового стажу, ZUS розрахує вашу пенсію на основі капіталу, накопиченого на вашому пенсійному рахунку. Щодо оподаткування пенсій в Польщі, то з липня 2022 року змінився розмір податку на прибуток – з 17%. до 12 відсотків, таким чином пенсіонери отримуватимуть більшу суму пенсійних виплат. Крім того, люди похилого віку, пенсія яких нижча за 2500 злотих бруто на місяць,

не сплачуватимуть цей податок взагалі. Однак вони все ще підлягають страховій премії у розмірі 9% брутто розмір пенсії.[72]

Середньомісячний розмір пенсії за віком становить 1359,53 євро в Італії. Існує гендерний розрив у розмірах пенсій за віком. Чоловіки отримують вищу пенсію, ніж жінки: 1669,18 євро становить середньомісячний розмір для чоловіків, 945,57 для жінок. Зазначений розмір пенсії зазначений брутто, для отримання чистої пенсії необхідно відняти із суми валовий IRPEF, регіональні додаткові збори та муніципальні збори. Податок на доходи фізичних осіб «IRPEF» — це особистий і прогресивний податок, який застосовується до загального доходу, отриманого будь-де фізичними особами-резидентами Італії, і до доходу, отриманого в Італії фізичними особами-нерезидентами. Розмір відрахувань IRPEF становить:

- річний дохід до 15 000 євро: IRPEF 23%;
- річний дохід до 28 000 євро: IRPEF 25%;
- річний дохід до 50 000 євро: IRPEF 35%;
- річний дохід понад 50 000 євро: IRPEF на рівні 43%;

Окрім податку IRPEF, валова пенсія також обкладається регіональними додатковими податками та муніципальними додатковими податками відповідно. Зокрема, регіональні та муніципальні надбавки розраховуються під час грудневого коригування податку на валовий пенсійний дохід, отриманий у цьому році та утриманий у наступному році 11 частинами, починаючи з січня місяця до листопада. Попереднє утримання муніципального збору починається з березня і завжди закінчується в листопаді.

Загальний закон про пенсії по старості (AOW) є страховим полісом для всього населення Нідерландів. Це означає, що кожен, хто досяг державного пенсійного віку, отримує допомогу від держави. Розмір цієї допомоги залежить від того, скільки часу ви прожили в Нідерландах, вашого віку та сімейного стану. Середній розмір пенсії домогосподарств AOW у 2023 році був скоригований з урахуванням інфляції на рівні близько €5135. Для різних

типів домогосподарств загальна середня пенсія виглядає так: самотні жінки отримують €3185, а самотні чоловіки отримують в середньому €3790. Пари, де одна особа отримує AOW, отримують у середньому 7231 євро. Якщо обидві особи отримують AOW, це становить 5685 євро, а середня пенсія для всіх типів домогосподарств становить 5148 євро на місяць. Розмір чистої пенсії залежить від вашої особистої ситуації, наприклад, від того, чи ви неодружені чи одружені, і чи отримуєте ви інший дохід на додаток до пенсії. Загалом одинокі жінки отримують середню місячну пенсію в розмірі 2632 євро, а самотні чоловіки – 3105 євро. Пара, в якій одна особа отримує AOW, додає на свій рахунок 5380 євро, а пара, яка обоє отримує AOW, отримує 4711 євро. Середня чиста пенсія всіх типів домогосподарств становить 3957 євро на місяць.

Розглянемо статистику щодо працюючого населення та населення що перебуває на пенсії. Співвідношення працюючого населення до населення, що перебуває на пенсії, має важливе значення для стабільності пенсійної системи. Якщо працюючого населення недостатньо, то це може призвести до фінансових проблем забезпечення пенсійної системи.

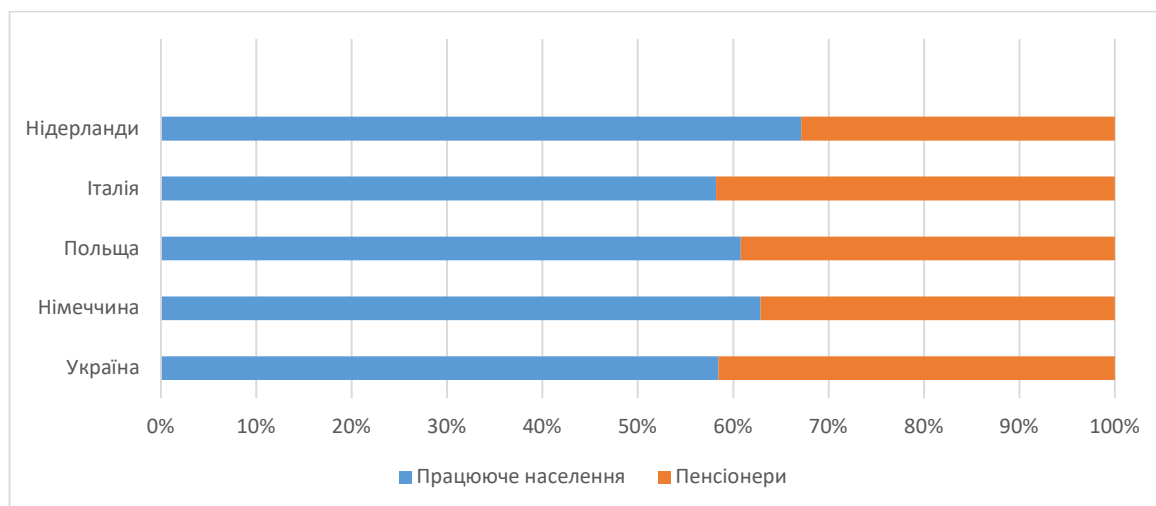

Рис 2.11 – Співвідношення працюючого населення до пенсіонерів станом на 2021 рік

Джерело: складено автором на основі [65][66] [67] [68]

Статистичні дані наведено станом на 2021 рік. Як бачимо лідером в кількості працюючого населення є Нідерланди, а от лідерами по кількості пенсіонерів є Україна та Італія. Але ситуація катастрофічно змінилася станом на 2023 рік для України, кількість працюючого населення становить 10.726 млн., [69] а кількість пенсіонерів 10.5 млн., [70] що майже призводить до зрівняння показників. Отже, це призводить до великих витрат на виплату пенсій та ускладнює тим самим підтримку солідарної пенсійної системи.

Отже, розглянуті пенсійні системи мають ряд спільних рис, такі як трьохрівневу систему пенсійного забезпечення. Пенсійні системи розглянутих країн є досить різноманітними. Ця різноманітність обумовлена різними історичними, економічними та соціальними факторами. На основі аналізу пенсійних систем можна сформулювати такі рекомендації для України, як, продовження розвитку та впровадження другого рівня пенсійного забезпечення, стимулювання громадян до участі у третьому рівні пенсійного забезпечення, перегляд пенсійного віку у зв'язку зі старінням населення.

Висновки по розділу 2

Проаналізувавши поточну діяльність пенсійного фонду України, можна зробити висновок, що доходи і витрати не збалансовані. Витрати пенсійного фонду України перевищують доходи майже у два рази. Дефіцит ПФУ покривається з Державного бюджету України.

В результаті дослідження була відображена поточна ситуація діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. Поточна статистика діяльності відображає, що ринок недержавних пенсійних фондів ще не є сталим. Кількість громадян, які користуються даними фондами є невеликою, що демонструє як недовіру громадян до даних інститутів, так і тяжку економічну ситуацію. Середня доходність яку мають НПФ є вкрай малою і не може гарантувати що громадяни при виході на пенсію отримають гідну

додаткову пенсію.

Були проаналізовані пенсійні системи європейських країн таких як: Німеччина, Італія, Польща, Нідерланди з метою порівняння з пенсійною системою України. Було встановлено, що всі країни мають трьохрівневу пенсійну систему. Пенсійна система кожної країни має свої особливості.

В ході проведення аналізу було вставлено, що у всіх проаналізованих країнах вже впроваджений другий рівень пенсійної системи, який забезпечує вищий рівень пенсій для населення. Нажаль, в Україні другий рівень пенсійної системи не було введено в дію. Україна може запозичити позитивний досвід інших країн щодо впровадження другого рівня пенсійної системи, тим самим забезпечить гідний рівень пенсій своїм громадянам.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

3.1 Моделювання впровадження другого рівня пенсійної системи в Україні

Другий рівень пенсійної системи в Україні - це загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення, яке базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді. Запровадження другого рівня пенсійної системи в Україні передбачено Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування". Відповідно до цього закону, до другого рівня пенсійної системи залучаються всі застраховані особи, які працюють на умовах трудового договору, контракту, цивільно-правового договору, за якими вони отримують заробітну плату (дохід).

Слід зазначити, що накопичувальна пенсія в Україні ще не впроваджена і потребує законодавчого регулювання. У Верховній Раді зареєстрований законопроект «Про накопичувальне пенсійне забезпечення» № 9212 від 17.04.2023, в якому пропонуються впровадження обов'язкової накопичувальної пенсії. В даному законопроекті пропонуються відрахування 2% від заробітної плати у Накопичувальний пенсійний фонд.

Кошти Накопичувального фонду інвестуються в державні облігації, цінні папери, акції та інші фінансові активи.

При виході на пенсію застраховані особи отримують накопичені кошти на їхніх персональних рахунках у Накопичувальному фонді.

Запровадження другого рівня пенсійної системи має на меті підвищення рівня пенсійного забезпечення в Україні та забезпечення застрахованих осіб додатковим джерелом доходу у період їхньої старості.

До переваг запровадження другого рівня пенсійної системи в Україні

можна віднести:

- підвищення рівня пенсійного забезпечення в Україні;
- забезпечення застрахованих осіб додатковим джерелом доходу у період їхньої старості;

- мотивація застрахованих осіб до заощадження коштів на пенсію;

Однак, запровадження другого рівня пенсійної системи також має деякі ризики:

- необхідність створення ефективної системи управління Накопичувальним фондом;
- ризики, пов'язані з інвестуванням коштів Накопичувального фонду;
- інфляційні ризики;
- ризики, пов'язані з недоліком інформації про стан накопичень застрахованих осіб.

Отже, враховуючи вищенаведену інформацію, при впровадженні другого рівня пенсійного забезпечення в Україні є доцільним розглянути яким буде розмір пенсії громадян при введенні в дію даної системи, для досягнення цієї мети пропонується модель калькуляції, яка дозволить розрахувати майбутню пенсію за солідарною та накопичувальною системою.

Змінні параметри моделі є: заробітна плата робітника за рік, середня заробітна плата в країні, страховий стаж працівника, відсоток відрахувань у Накопичувальний пенсійний фонд, доходність від розміщення коштів у Накопичувальному фонді (в даній моделі пропонуються доходність обчислювати від ОВДП), кількість місяців для отримання накопиченої пенсії.

На виході моделі є: розмір пенсії від солідарної системи, сума відрахувань у Накопичувальний фонд, накопичена сума з урахуванням доходу від ОВДП, розмір щомісячної пенсії від накопичувальної системи.

Для відображення роботи даної моделі, була розроблена комп'ютерна програма. Для аналізу від впровадження другого рівня пенсійної системи пропонується виконати розрахунок в запропонованій моделі по

ретроспективним даним. Використовуючи ретроспективні дані і додаючи в них нові змінні параметри можна спрогнозувати ефект від впровадження накопичувальних пенсій.

Робота програми складається з трьох етапів.

На першому етапі виконуються збір наступних даних:

- середня зарплата в Україні (грн. в місяць). Заповнюється програмою в автоматичному режимі;
- заробітна плата працівника. Оператор ЕВМ заповнює суму заробітної плати працівника. Програма предзаповнює дані автоматично заповнює даний параметр за даними отриманими зі статистики Пенсійного Фонду України. Якщо працівник у певному році не працював, тоді оператор заповнює відповідне поле значенням 0;
- доходність ОВДП. Процент річної доходності від облігації внутрішніх державних позик України. Заповнюється програмою в автоматичному режимі. Дані отримуються програмою в автоматичному режимі з ресурсів Міністерства фінансів України;

Вище перелічені параметри заповнюються для кожного року окремо.

Для розрахунку моделі припустимо такі значення параметрів: заробітна плата працівника на місяць має дорівнювати середньому значенню середньої заробітної плати по країні, для доходності від розміщення накопичених коштів у Накопичувальному фонді використовувати річну доходність від ОВДП, трудовий стаж дорівнює 35 років, відрахування в Фонд накопичувальної пенсії 2%.

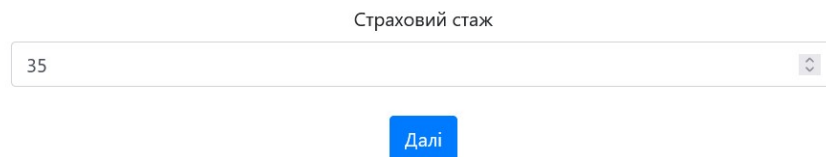
Звичайно, ці розрахунки є лише приблизними, оскільки вони ґрунтуються на ряді припущень на основі ретроспективних даних. Для отримання більш точної оцінки майбутньої накопичувальної пенсії необхідно враховувати індивідуальні фактори, такі як зміни в законодавстві щодо Пенсійної системи, фактичний розмір заробітної плати у майбутньому, фактична тривалість трудового стажу та фактична доходність від розміщення накопичених коштів у Накопичувальному фонді.

Далі

Рік	Середня зарплата в Україні (грн. в місяць)	Зарплата працівника(грн. в місяць)	Зарплата працівника(грн. за рік)	Доходність ОВДП (% річних)
1996	125	125	1500	31
1997	143	143	1716	21
1998	152	152	1824	11
1999	177	177	2124	13
2000	231	231	2772	11
2001	311	311	3732	8
2002	375	375	4500	9
2003	462	462	5544	12
2004	590	590	7080	11
2005	806	806	9672	17
2006	1042	1042	12504	15
2007	1352	1352	16224	13
2008	1808	1808	21696	10
2009	1909	1909	22908	17
2010	2246	2246	26952	15
2011	2639	2639	31668	14
2012	3031	3031	36372	12
2013	3273	3273	39276	11
2014	3474	3474	41688	18
2015	4207	4207	50484	15
2016	5187	5187	62244	16
2017	7105	7105	85260	14
2018	8867	8867	106404	15
2019	9205	9205	110460	12
2020	11596	11596	139152	15
2021	14017	14017	168204	16
2022	13376	13376	160512	27
2023	13768	13768	165216	19

Рис 3.1. Перший етап роботи програми. Відображення автоматично отриманих даних і заповнення змінних параметрів

На другому етапі програми оператору ЕВМ необхідно ввести кількість років пенсійного стажу працівника. Даний змінний параметр є обов'язковим при розрахунку пенсії по солідарній системі

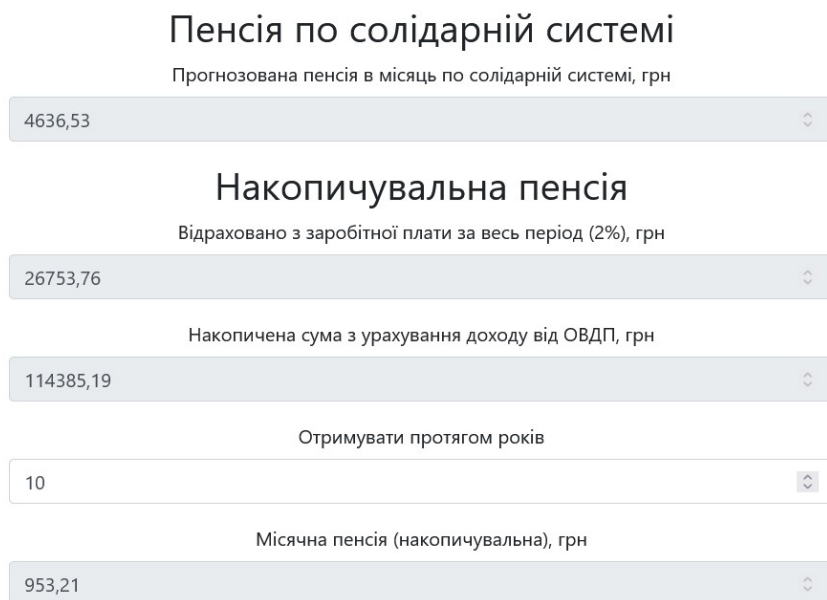
Страховий стаж

35

Далі

Рис. 3.2. Другий етап роботи програми. Заповнення змінного параметру «страховий стаж»

На третьому етапі програма відображає обчислені данні, по параметрам які були введені на першому і другому етапі.

Пенсія по солідарній системі
Прогнозована пенсія в місяць по солідарній системі, грн

4636,53

Накопичувальна пенсія
Відраховано з заробітної плати за весь період (2%), грн

26753,76

Накопичена сума з урахування доходу від ОВДП, грн

114385,19

Отримувати протягом років

10

Місячна пенсія (накопичувальна), грн

953,21

Рис. 3.3. Третій етап роботи програми. Відображення калькуляції від солідарної і накопичувальної системи

На рисунку 3.3 відображено згенеровані програмою дані за вище введеними параметрами.

Спершу виведено обчислення пенсії по солідарній системі. Вихідне значення «Прогнозована пенсія в місяць по солідарній системі, грн» відображає місячну нараховану пенсію по солідарній системі. Солідарна система вже впроваджена в Україні. Формула розрахунку пенсії за солідарною системою зазначена в Законі України і була описана в I розділі даної роботи. В результаті розрахунку по вище веденими даним, було розраховано 4636,53 грн, які буде отримувати працівник за солідарною системою.

Наступний блок відображає обчислення пенсії по накопичувальній системі.

Вихідний параметр «Відраховано з заробітної плати за весь період (2%), грн» відображає обчислення скільки було відраховано з введеною оператором ЕВМ заробітною платою, з врахування змінного параметру відрахування в Фонд накопичувальної пенсії. Для розрахунку даного параметра використовуються наступна формула:

$$\sum_{i=1}^n 0.02 \times 12 \times s_i \quad (3.1)$$

де n – кількість років роботи, 0,02 – відрахування 2% від заробітної плати, 12 – кількість місяців в році, s_i – заробітна плата робітника за місяць в i році.

Вихідний параметр «Накопичена сума з урахування доходу від ОВДП, грн» відображає скільки може бути накопичено на індивідуальному накопичувальному рахунку працівника, якщо Накопичувальний пенсійних фонд буде інвестувати кошти в ОВДП. Річна доходність від інвестування була відображена на 1 етапі програми. Для розрахунку накопиченої суми з урахуванням доходу від ОВДП використовуються наступна формула:

$$\sum_{i=1}^n 0.02 \times 12 \times s_i + \sum_{i=1}^n \frac{0.02 \times 12 \times s_i \times o_i}{100} \quad (3.2)$$

де n – кількість років роботи, s_i - місячна заробітна плата o_i - річна доходність від ОВДП.

Програма виконавши розрахунок по вищенаведеним параметрам згенерувала, що загальна накопичена сума з урахування доходу від ОВДП буде складати 114385,19 грн.

Якщо припустити, що накопичена сума с урахуванням доходу від ОВДП буде розділена на щомісячні виплати протягом 10 років:

$$\frac{\text{загальна накопичена сума з урахування доходу від ОВДП}}{10 \times 12} \quad (3.3)$$

де 10 – кількість років для отримання пенсії, 12 – кількість місяців у році.

отримуємо, що місячна пенсія від накопичувальної системи складе 953,21 грн на місяць.

Отже, виконавши аналіз від впровадження другого рівня пенсійної системи по запропонованій моделі, на основі ретроспективних даних та на основі проекту Закону по впровадженню другого рівня пенсійної системи було розраховано, що при отриманні середньої заробітної плати з 1996 року до 2023 року при відрахуванні 2% з заробітної плати на Накопичувальний пенсійний фонд, з урахування доходу від розміщення коштів у Накопичувальному пенсійному фонді, за умови розподілу накопиченої пенсії на 10 років - робітник у 2023 зможе отримати лише 953,21 грн накопичувальної пенсії у місяць. Низький рівень накопиченої пенсії можна пояснити галопуючою інфляцією, яка є характерною протягом майже всього періоду від початку обігу гривні. Наразі, пенсійні виплати 953 грн на місяць - це дуже низький розмір пенсії, тому відрахувань 2% з заробітної плати на

накопичувальний пенсійний фонд, накопичена сума є недостатньою для відмови від солідарної системи. Накопичувальна пенсія у такому разі може бути лише доповненням до пенсії за солідарною системою.

Низький рівень інфляції національної валюти є важливим чинником для роботи накопичувальної пенсійної системи.

Якщо в моделі змінити значення змінного параметра «відсоток відрахувань у Накопичувальний пенсійний фонд» з 2% до 22% отримаємо значення вихідного параметра «місячна пенсія» у накопичувальній системі становитиме 10485,31 грн за умови розподілу накопленої пенсії на 10 років.

Отже, відрахування до накопичувальної пенсії у розмірі 22% від заробітної плати здатні забезпечити гідний рівень пенсійних виплат.

Таким чином, моделювання впровадження другого рівня пенсійної системи в Україні є необхідним для забезпечення ефективного реформування пенсійної системи країни. Впровадження накопичувальної системи має потенціал для підвищення рівня пенсійного забезпечення в Україні, однак, необхідно вжити заходів для мінімізації пов'язаних з ним ризиків. Для мінімізації ризиків впровадження другого рівня пенсійної системи необхідно вжити таких заходів, забезпечити ефективний контроль за відрахуваннями коштів на пенсійне забезпечення, встановити вимоги до діяльності недержавних пенсійних фондів та створити механізми захисту прав вкладників недержавних пенсійних фондів у разі їх неплатоспроможності.

Впровадження другого рівня пенсійної системи в Україні є складним і багатогранним завданням. Для його успішного виконання необхідно враховувати всі позитивні та негативні наслідки при реформуванні, а також вжиття заходів для мінімізації ризиків. Застосування накопичувальної системи є необхідним для забезпечення сталості пенсійної системи України в довгостроковій перспективі.

3.2 Моделювання реформи підвищення пенсійного віку в Україні

За прогнозами Світового банку кількість людей старше 60 років за 35 років у світі збільшиться майже у двічі, з 9% до 16% [34]. Через збільшення кількості пенсіонерів постає питання реформування пенсійної системи для забезпечення пенсій. Один з методів реформування є збільшення пенсійного віку. Слід зазначити, що підвищення пенсійного віку можна назвати непопулярною реформою серед населення. Довіра до пенсійної моделі, як запорука стабільності у старості знижується. Працівники втрачають мотивацію підвищувати свої професійні навички, сплачувати внески і збори, якщо немає розуміння коли і яку пенсію вони отримають.

Пенсійний вік може бути фіксованим і нефіксованим.

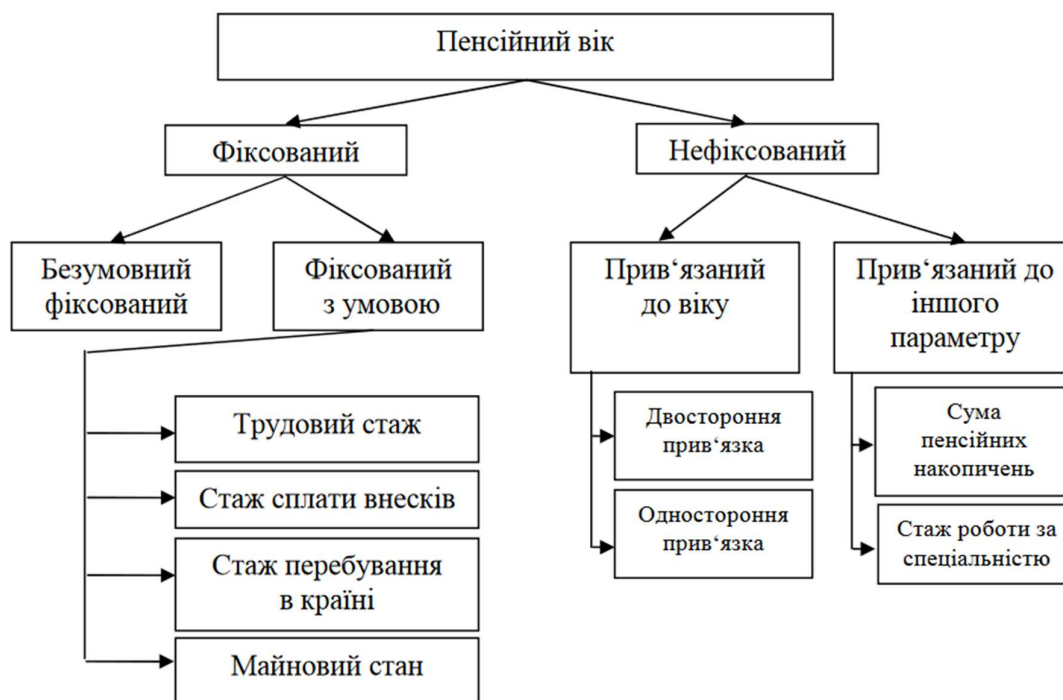

Рис. 3.4. Види пенсійного віку

Джерело: з [35]

Наразі в Україні пенсійний вік є фіксований за умовою трудового

стажу. За певними професіями пенсійний вік може бути не фіксований за віком, а за умови участі у роботах певну кількість років.

Слід зазначити, що основний фактор встановлення пенсійного віку є можливості держави у фінансуванні пенсійних виплат. Якщо можливості держави у фінансуванні пенсійних виплат є обмеженими, то пенсійний вік встановлюється вищим, щоб зменшити навантаження на бюджет. Це дозволяє збільшити розмір пенсій для тих, хто вже отримує пенсію, і забезпечити фінансування пенсійних виплат у майбутньому.

У багатьох країн світу наразі відбувається реформа поступового підняття пенсійного віку. Наприклад у Німеччині відбуваються поетапне підняття пенсійного віку, у 2031 пенсійний вік складе 67 років. В Україні вік виходу на пенсію складає 60 років, за умови наявності певного трудового стажу.

Моделювання реформи підвищення пенсійного віку — це процес прогнозування наслідків підвищення пенсійного віку для економіки та суспільства. Це може бути зроблено за допомогою різних методів, таких як статистичні моделі, сценарії та аналіз витрат.

Моделювання реформи підвищення пенсійного віку може бути корисним для уряду, при реформуванні пенсійного віку. Це може допомогти їм зрозуміти потенційні наслідки реформи для таких факторів, як економічне зростання, податкові надходження та рівень життя пенсіонерів.

Пропонується зробити модель підвищення пенсійного віку. Модель буде приймати на вхід такі змінні параметри:

- середній розмір призначеної пенсії за останній рік;
- пенсійний вік виходу на пенсію;
- демографічні дані з розподілом на вікові групи;

На виході моделі будуть отримані наступні параметри:

- на скільки осіб зменшиться отримувачів пенсій;
- сума на яку будуть зменшені витрати на пенсійне забезпечення;
- на скільки зменшиться дефіцит Пенсійного фонду України;

В рамках даної моделі найважливішим параметром для дослідження є параметр зменшення дефіциту Пенсійного фонду України.

В рамках аналізу припустимо моделювання підвищення пенсійного віку з 60 до 61 року.

Для аналізу даної моделі була розроблена комп'ютерна програма, яка по статистичними даним виконує розрахунки згідно з введеними параметрами.

Робота програми складається з трьох етапів. На першому етапі оператору відображаються поточні статистичні данні розподілу громадян України за віковими групами за 2022 рік. Інформацію з розподілу по віковим групам програма отримує з сайту Державної статистики України [76]. Даний етап є інформативний, оператор не може вносити зміни у відображені параметри.

Розподіл осіб по віковим групам

Вік	Кількість осіб
55	534965
56	527458
57	546746
58	579363
59	587946
60	605936
61	620654
62	583973
63	572007
64	538707
65	530124

[Далі](#)

Рис. 3.5. Перший етап роботи програми. Відображення розподілу осіб по віковим групам

На другому етапі оператор ЕОМ може вносити зміни у такі параметри

моделі, як: поточний пенсійний вік, новий пенсійний вік (новий мінімальний вік виходу на пенсію), середня призначена пенсія у даному році, поточний дефіцит Пенсійної системи України. На рисунку 18 відображено заповнення оператором ЕОМ змінних параметрів згідно з статистичними даними Пенсійного фонду за 2023 рік і згідно з метою моделювання підвищення пенсійного віку на 1 рік.

Поточний пенсійний вік

60

Новий пенсійний вік

61

Середня призначена пенсія у поточному році

5350,33

Поточний дефіцит Пенсійної системи України, млрд грн

195

Далі

Рис. 3.6. Другий етап роботи програми. Редагування змінних параметрів в рамках моделювання

На третьому етапі програми відображені дані, які розрахувала програма. Третій етап роботи відображений на рисунку 3.7.

Пенсія по солідарній системі

Кількість отримувачів пенсій зменшиться на, осіб

620654

Пенсійні витрати зменшаться на, млрд грн на рік

39,84844458984

Дефіцит ПФУ становитиме, млрд грн на рік

155,15155541016

Дефіцит ПФУ зменшився, % за рік

20.435099789661535

Рис. 3.7. Третій етап роботи програми. Відображення результатів розрахунку

Для пояснення роботи третього етапу відобразимо алгоритм роботи програми у вигляді математичних формул.

Визначимо підмножину населення за роками, де кількість років особи більше за 60 (поточний пенсійний вік) і менше або рівний новому пенсійному віку. Це можна записати як:

$$P = \{p \in \text{populationByYears}: 60 < p.\text{year} \leq \text{newPensionAge}\} \quad (3.4)$$

Розраховуємо загальну кількість пенсіонерів які не будуть отримувати пенсію у даному році через підняття пенсійного віку, як суму кількості населення в підмножині P . Це можна записати як:

$$\text{countPensions} = \sum_{p \in P} p.\text{numberOfPersons} \quad (3.5)$$

Розраховуємо суму економії, як кількість пенсіонерів які вже не будуть отримувати пенсію через підняття пенсійного віку в даному році помножена на розмір середньої призначеної пенсії та 12 (кількість місяців у році). Це можна записати як:

$$\text{savedMoney} = \text{countPensions} \times \text{pension} \times 12 \quad (3.6)$$

Розраховуємо значення нового дефіциту ПФУ як різницю між поточним дефіцитом (до підняття пенсійного віку) і сума яка вже не буде перераховуватись на пенсії (через підняття пенсійного віку). Це можна записати як:

$$\text{newDeficit} = \text{currentPfuDeficit} - \text{savedMoney} \quad (3.7)$$

Розраховуємо на скільки відсотків зменшиться дефіцит ПФУ після підвищення пенсійного віку відносно від дефіциту ПФУ до підвищення пенсійного. Це можна записати як:

$$\text{newDeficitPercent} = 100 - \left(\frac{\text{newDeficit}}{\text{currentpfuDeficit}} \times 100 \right) \quad (3.8)$$

В результаті розрахунку моделювання підвищення пенсійного віку на 1 рік (рисунок 19) відображено, що дефіцит Пенсійного фонду зменшиться на 39,9 млрд гривень на рік. Слід зазначити що у разі підняття пенсійного віку на 1 рік все ще залишається значний дефіцит Пенсійного фонду України, а саме 155,5 млрд гривень на рік.

Щоб знайти значення параметрів, коли дефіцит ПФУ буде мати мінімальні значення, припустимо що значення змінного параметру пенсійного віку становите 65 років. Тоді в результаті роботи програми отримаємо, що значення вихідного параметру дефіцит ПФУ становитиме 12 млрд, грн на рік. У разі моделювання з підвищення пенсійного віку до 66 років, тоді дефіцит Пенсійного фонду буде відсутній.

Слід зазначити, що підняття пенсійного віку до 66 в Україні не є доцільним через низьку тривалість життя. Як було наведено в другому

розділі даної роботи, середня тривалість життя в Україні для чоловіків складає 66 років, для жінок 76 років. Тобто таке підняття пенсійного віку спричинить фактичне скасування пенсій для більшості населення в Україні.

3.3 Пропозиції щодо подальшого реформування пенсійної системи України

Як було наведено в попередніх розділах, формула розрахунку пенсії за віком в Україні визначається Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування". Дана формула розрахунку є несправедливою, основний фактор призначення пенсії є середня заробітна плата в країні за останні 3 роки перед призначенням пенсії. Це означає, що найбільшу назначену пенсію отримують ті хто виходить на пенсію в період значної девальвації національної валюти, або під час економічного зростання в державі. Формула не враховує інфляцію, що призводить до того, що розмір пенсії фактично зменшується з часом. Недостатня роль заробітку в розрахунку пенсії. Заробіток є лише одним з факторів, які враховуються при розрахунку пенсії. Його значення в формулі є незначним, що призводить до того, що розмір пенсії в багатьох випадках не відповідає реальному заробітку, який отримувала людина протягом своєї трудової діяльності.

Існує ряд можливих шляхів удосконалення формули розрахунку пенсії. Одним з них є впровадження валоризації показників заробітку і стажу з урахуванням інфляції. Це дозволило б забезпечити реальне зростання розміру пенсії і компенсувати знецінення грошей.

Структурна реформа солідарної пенсійної системи є необхідним кроком для забезпечення сталого розвитку пенсійної системи в Україні. Вона дозволить компенсувати дефіцит страхової системи і підвищити рівень пенсійних виплат у майбутньому.

Реформування солідарної системи для зменшення дефіциту Пенсійного

фонду України може бути виконано в декількох варіантах:

- підвищення ставки ЄСВ;
- перетворення солідарної системи на умовно-накопичувальну. Це означає, що пенсії будуть формуватися за рахунок внесків, які сплачують працівники та роботодавці. Пенсії виплачуватимуться з накопичених коштів, які інвестуватимуться в різні фінансові інструменти. Впровадження накопичувальної пенсії дасть змогу зменшити пенсійні виплати по солідарній системі. А саме, як було прораховано в розділі 3.1 даної роботи, відрахування 10% від заробітної плати у накопичувальний фонд протягом трудової діяльності може забезпечити такий самий рівень пенсійного забезпечення як і по солідарній системі. У разі відрахувань 22% від заробітної плати місячна пенсія від накопичувальної системи становить більше ніж у 2 рази більше ніж середня пенсія по солідарній системі;
- поступове підвищення пенсійного віку;
- впровадження прогресивної моделі податків і зборів, а саме відрахувань до ЄСВ. Наразі відрахування до ЄСВ складають 22%, але максимальна база для нарахування ЄСВ складає 100 500 грн. Обмеження бази оподаткування створює несправедливі пільги і зменшені соціальні внески для робітників, які отримують високі заробітні плати. Встановлення диференційованої ставки ЄСВ, яка буде залежати від розміру заробітної плати сприятиме соціальній справедливості і зменшенню дефіциту пенсійного фонду;

Доцільним є також запровадження добровільного декларування і сплати ЄСВ заробітчанами, які працюють за кордоном і мають бажання отримувати пенсію в Україні. Працівники, які добровільно декларують свої доходи, отримують право на отримання пенсії, медичної допомоги та інших соціальних гарантій. Добровільне декларування і сплата ЄСВ заробітчанами сприятиме легалізації трудових відносин та зменшенню кількості працівників, які працюють у “тіні”. Добровільне декларування і сплата ЄСВ заробітчанами дозволить збільшити надходження до бюджету, що можна буде

використати для фінансування соціальних програм.

Одна з важливих проблем в Україні, яка призводить до виникнення дефіциту Пенсійного фонду України є мінімізація і ухилення від сплати ЄСВ. Роботодавці пропонують неофіційне оформлення працівнику, щоб не сплачувати ЄСВ. Також дуже відома схема в Україні, як отримання частини заробітної плати в «конверті». Слід зазначити, що ухилення від сплати ЄСВ є незаконним і може призвести до негативних наслідків для роботодавців та працівників. Крім того, ухилення від сплати ЄСВ негативно впливає на соціальний захист працівників. Працівники, які працюють на підприємстві, де роботодавець ухиляється від сплати ЄСВ, не отримують пенсії, медичної допомоги та інших соціальних гарантій.

Щоб забезпечити стабільний рівень пенсійного забезпечення в майбутньому, в Україні можна запровадити обов'язкові накопичувальні пенсії. Ці пенсії будуть формуватися за рахунок додаткових внесків, які сплачуватимуть усі працюючі. Для того, щоб знизити фінансове навантаження на працівників, держава може запровадити компенсаційні заходи. Наприклад, можна підвищити податки для високооплачуваних працівників і зменшити податки для низькооплачуваних. Для мінімізації адміністративних витрат накопичувальної системи можна створити централізовану публічну інфраструктуру. Це дозволить знизити витрати на управління пенсійними накопиченнями.

Секторальні реформи сприятимуть вирішенню конкретних проблем в різних сферах економіки та соціальної сфери. Ці реформи необхідні для того, щоб забезпечити успішну реалізацію пенсійної реформи.

До секторальних реформ, які можуть сприяти успішній реалізації пенсійної реформи, можна віднести:

- структурні зміни в економіці, які будуть сприяти створенню нових робочих місць і зростанню заробітних плат;
- посилення політики зайнятості, яка буде спрямована на допомогу людям, які втратили роботу;

– розвиток медико-соціальної інфраструктури, яка буде забезпечувати якісне медичне обслуговування

Пенсійна система України потребує кардинальних змін. Реформування солідарної системи та запровадження накопичувальної пенсійної системи є одним із важливих кроків у цьому напрямку. Однак, для того, щоб накопичувальна пенсійна система була ефективною, необхідно вжити заходів щодо її фінансової стабільності, підвищення рівня довіри до неї з боку громадян та забезпечення прозорості управління пенсійними накопиченнями.

Для реалізації заходів щодо реформування пенсійного забезпечення в Україні важливим також є інформативна та фінансова грамотність населення, щодо розуміння накопичення пенсій для забезпечення їхнього майбутнього. Доцільним є запровадження інформативних лекцій для пояснювання населенню важливості пенсійного забезпечення. Впровадження знань та розуміння щодо пенсій, повинно починатися ще з навчання в школі, щоб кожен громадянин почав усвідомлювати, що пенсія - це не даність, а результат їх праці та заощаджень. Щоб забезпечити собі гідну пенсію, необхідно заздалегідь подбати про це.

Ефективність реформування пенсійного забезпечення в Україні буде досягнуто лише після розуміння кожним громадянином сутності пенсійного забезпечення, що проявляється в особистій відповідальності за майбутнє пенсійне забезпечення, необхідності дотримання вимог пенсійного законодавства. Громадяни повинні своєчасно сплачувати страхові внески, а також уважно стежити за змінами в пенсійному законодавстві. Громадяни повинні замислитися про доцільність участі в накопичувальній пенсійній системі.

Держава повинна забезпечити проведення освітніх кампаній з питань пенсійного забезпечення, розробити прозорі та зрозумілі правила пенсійної системи, забезпечення захист прав учасників пенсійної системи.

Отже, майбутнє пенсійного забезпечення в Україні залежить від сумісної наполегливої праці держави та кожного її громадянина.

ВИСНОВКИ

Пенсійне забезпечення в Україні є видом соціального забезпечення, який полягає в соціальній та матеріальній захищеності осіб у випадку настання певних соціальних ризиків, які передбачають отримання пенсій, на умовах та у порядку визначених нормами чинного законодавства. Пенсійне забезпечення повинно мати на меті забезпечення громадян гідними пенсійними виплатами, їхню соціальну підтримку та фінансову стабільність системи в умовах демографічних, економічних і соціальних викликів.

На законодавчому рівні закріплена трирівнева структура пенсійної системи, яка складається з солідарної, накопичувальної та системи недержавного пенсійного забезпечення. На даний час в Україні не введено в дію функціонування накопичувальної пенсійної системи. Розроблено законопроекти, які мають запустити процес реформування пенсійної системи, але складна ситуація в країні, яка обтяжена військовим положенням, сповільнює даний процес.

Аналіз пенсійних систем світу свідчить про переважно застосування саме трьохрівневої пенсійної системи, яка складається з базової державної пенсії, обов'язкової накопичувальної пенсії та добровільної накопичувальної системи. У світі спостерігається тенденція до зміни пенсійної системи від солідарної до накопичувальної. В першу чергу це обумовлено старінням населення яке негативно впливає на ефективність солідарної системи.

Аналізуючи діяльність пенсійного фонду України встановлено, що доходи і витрати не збалансовані. Витрати пенсійного фонду України перевищують доходи майже у два рази. Дефіцит ПФУ покривається з Державного бюджету України.

Поточна статистика діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні свідчить, про їх нерозвиненість. Кількість громадян, які користуються даними фондами є невеликою, що демонструє як недовіру

громадян до цих інститутів, так і тяжку економічну ситуацію. Середня доходність, яку мають НПФ, є вкрай малою і не може гарантувати що громадяни при виході на пенсію отримають гідну додаткову пенсію.

Були проаналізовані пенсійні системи європейських країн таких як: Німеччина, Італія, Польща, Нідерланди з метою порівняння з пенсійною системою України. Встановлено, що всі країни мають трьохрівневу пенсійну систему. Пенсійна система кожної країни має свої особливості. В ході проведення аналізу було встановлено, що у всіх проаналізованих країнах вже впроваджений другий рівень пенсійної системи, який забезпечує вищий рівень пенсій для населення.

В результаті моделювання впровадження другого рівня пенсійної системи, на основі ретроспективних даних та проекту Закону який розглядається у Верховній раді, було встановлено, що при середньому рівні заробітної плати з 1996 року до 2023 року, відрахуванні 2% з заробітної плати на Накопичувальний пенсійний фонд, доходи від розміщення коштів у цьому фонді отриманих від розміщення коштів в ОВДП та розподілі накопиченої пенсії на 10 років, робітник у 2023 році зможе отримувати лише 953,21 грн накопичувальної пенсії щомісяця. Ця сума є недостатньою щоб відмовитись від солідарної системи.

Також в результаті моделювання було встановлено, якщо в моделі змінити значення змінного параметра «відсоток відрахувань у Накопичувальний пенсійний фонд» з 2% до 22% отримаємо значення вихідного параметра «місячна пенсія» у накопичувальній системі становитиме 10485,31 грн за умови розподілу накопиченої пенсії на 10 років.

Отже, відрахування до накопичувальної пенсії у розмірі 22% від заробітної плати здатні забезпечити гідний рівень пенсійних виплат та відмовитись від солідарної системи.

Також було виконано моделювання реформи підвищення пенсійного віку. В результаті розрахунку моделювання підвищення пенсійного віку на 1 рік було отримано результат, що дефіцит Пенсійного фонду зменшиться на

39,9 млрд гривень на рік і дефіцит Пенсійного фонду складатиме 155,5 млрд гривень на рік. Було встановлено, що дефіцит ПФУ буде мати мінімальні значення, при встановленні пенсійного віку 65 років.

Важливим питанням яке було висвітлено в даному розділі є реформування пенсійної системи в Україні. Пенсійна система вже довгий час потребує змін, а саме впровадження де факто накопичувальної системи та налагодження пенсійної системи в цілому.

Як результат недосконалого функціонування пенсійної системи є невеликий рівень пенсійних виплат, що призводить до низького рівня соціальної захищеності населення. Більшість пенсіонерів сьогодні живуть за межею бідності, проходить процес виживання, тому метою реформ насамперед повинна бути кардинальна зміна для забезпечення населення не виживанням, а повноцінним життям.

Для досягнення цієї мети та запровадження ефективного реформування, необхідно вжити заходи щодо фінансової стабільності пенсійної системи, впровадження накопичувальної системи, підвищення рівня фінансової обізнаності громадян та забезпечення прозорості управління пенсійними накопиченнями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беринцева І. М. Розробка пенсійної програми у системі соціальної спрямованості діяльності організацій / І. М. Беринцева // Изв. вищ. навч. закладів. Соціологія. економіка. Політика - 2010. - № 1. - С.17-20.
2. Характеристика структури системи пенсійного забезпечення сучасної України. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3275/3/558-566.pdf>
3. Пенсійна система України. URL: https://knpf.bank.gov.ua/uchasnykam/baza_znan/pensiina_systema_ukrainy.html.
4. Русак Г.В. Пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення/ Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»//2022. №1. С. 110. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/258509>
5. Закон України «Про пенсійне забезпечення» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>
6. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
7. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>
8. Урядовий портал. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/premier-ministr-u-narakhuvanni-pensii-planuiemo-zaprovadyty-novu-systemu-iaka-vyrivniaie-dysproportsii>
9. Пенсійні фонди у світі. URL: https://knpf.bank.gov.ua/uchasnykam/baza_znan/pensiini_fondy_u_sviti.html
10. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
11. Пенсійне страхування в Україні: історичний аспект. URL: <https://forinsurer.com/public/03/02/26/310>

12. Дідковська Т. О. Пенсійне забезпечення працівників на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2008. С. 208
13. Данилюк О. І. Теоретична сутність поняття «пенсія» та «пенсійне забезпечення» / О. І. Данилюк // Науковий вісник НЛТУ України : наук. період. журнал. – 2012. – Вип. 22. – С. 256–261.
14. Буряченко О.Є. Пенсійна система в Україні: історія становлення і теоретичні засади розвитку на сучасному етапі національного державотворення: дис. ... канд. з держ. управління: Одеса, 2017. С. 25
15. Досвід провідних країн світу в побудові дієвої пенсійної системи URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2017/24.pdf
16. Retirement Anxiety of Informal Workers: A View on the Chilean Pension System, 2018 [online]. URL: https://icpm.in1touch.org/document/5309/REQUIRED-Case-Study-Chile-Retirement-FINAL_.pdf
17. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#top
18. Казанчан А. А. Поняття та види пенсійного забезпечення громадян в Україні. Наукові записки Таврійського національного університету В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки». 2010. Т. 23. № 1. С. 142–149.
19. Інформація щодо чисельності пенсіонерів за видами та розмірами призначених пенсій. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2159396-informatsiya-shhodo-chyselnosti-pensioneriv-za-vydamy-ta-rozmiramy-pryznachenyh-pensij-2/>
20. Середній розмір призначеної пенсійної виплати та питома вага пенсіонерів за розмірами призначених місячних пенсій у загальній їх чисельності станом на 01.01.2023. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2155627-serednij-rozmir-pryznachenoji-pensijnoyi-vyplaty-ta-pytoma-vaga-pensioneriv-za-rozmiramy-pryznachenyh-misyachnyh-pensij-u-zagalnij-yih-chyselnosti-standom-na-01-01-2023/>
21. Дані про середній розмір пенсійної виплати. URL: <https://www.pfu.gov.ua/statystyka/dani-pro-serednij-rozmir-pensijnoyi-vyplaty/>
22. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
23. Середній розмір місячної пенсії та кількість пенсіонерів . URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/sz/sz_u/srp_07rik_u.html
24. Закон України «Про затвердження прожиткового мінімуму на 2000 рік». Url: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2025-14#Text>
25. Огляд основних підсумків роботи Пенсійного фонду України за січень – вересень 2023 року. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2160820-oglyad->

osnovnyh-pidsumkiv-roboty-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-sichen-veresen-2023-roku/

26. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>

27. Державний бюджет України на 2021 рік. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%91%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%822021.pdf>

28. Огляд основних підсумків роботи Пенсійного фонду України за 2021 року. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2151198-oglyad-osnovnyh-pidsumkiv-roboty-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2021-roku/>

29. Огляд основних підсумків роботи Пенсійного фонду України за 2022 рік. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2155532-oglyad-osnovnyh-pidsumkiv-roboty-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2022-rik/>

30. Доходи та видатки Пенсійного фонду України за 2020 рік. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2128334-dohody-ta-vydatky-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2020-rik/>

31. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 рік. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538

32. Академічний тлумачний словник URL: <http://sum.in.ua/s/PONJaTTJa>

33. Концепція соціального забезпечення населення України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3758-12#Text>

34. Концепція подальшого проведення пенсійної реформи URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/243116452>

35. Михайлова І.Ю. Розвиток пенсійного законодавства в роки незалежності України /Порівняльно-аналітичне право// 2020 - С. 93-96.

36. Закон України Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування/ 8 липня 2010 р. № 2464–VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № № 2–3. Ст. 11.

37. Основні засади функціонування системи НПЗ URL: https://knpf.bank.gov.ua/uchasnykam/baza_znan/osnovni_zasady_funktsionuvanni_a_systemy_npz.html

38. Реєстр недержавних пенсійних фондів URL: <https://www.nssmc.gov.ua/reiestr-nederzhavnykh-pensiinykh-fondiv/>

39. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.06.2023 URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/npf_2_kv-2023.pdf

40. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.09.2020 URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2021/01/npf_iii_kv-2020.doc

41. Державна служба статистики України. Населення України URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/10/zb_nasel%20_2021.pdf
42. Демченко М. В. Сучасний стан та проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні [Електронний ресурс] / М. В. Демченко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. / Офіційний сайт. – Режим доступу
43. Міністерство економіки України. Споживча інфляція у 2022 році. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=9512e49a-23c2-4fe3-856e-ffde6c603089&title=SpozhivchaInfliatsiiaZaPidsumkami2022-RokuStanovila26-6-TseSuttvoMenshePrognoziv>
44. НБУ. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у липні 2023 року URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-lipni-2023-roku>
45. УАІБ: Щомісячний огляд діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні URL: https://www.uaib.com.ua/localized_file/1ce0fd69-8519-491e-8319-fc54d129c3e0/download
46. Mercer CFA Institute Global Pension Index 2022 URL: <https://www.mercer.com/insights/investments/market-outlook-and-trends/mercercfa-global-pension-index/>
47. Allianz Global Pension Report URL: https://www.allianz.com/content/dam/onemarketing/azcom/Allianz_com/economic-research/publications/specials/en/2023/april/2023-04-19-PensionReport.pdf
48. Досвід країн ЄС у пенсійному забезпеченні: що варто імплементувати в Україні вже зараз URL: <https://rubryka.com/blog/experience-eu-countries-in-pension/>
49. Як Україні компенсувати втрату 30 % трудового потенціалу URL: <https://employers.org.ua/news/id2487>
50. Beneficiaries of temporary protection. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_ASYTPSM__custom_8286605/default/table?lang=en
51. Розподіл чисельності застрахованих осіб та динаміка середніх заробітних плат найманих працівників за видами економічної діяльності. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2153988-rozpodil-chyselnosti-zastrahovanyh-osib-ta-dynamika-serednih-zarobitnyh-plat-najmanyh-pratsivnykiv-za-vydamy-ekonomichnoyi-diyalnosti-stanom-na-cherven-2022-roku-zgidno-danyh-podatkovoyi-zvitnosti-z-2/>
52. Розподіл пенсіонерів за видами призначених пенсій, динаміка розподілу пенсіонерів за розмірами призначених пенсій (станом на 1 жовтня 2022 року). URL: <https://www.pfu.gov.ua/2154275-rozpodil-pensioneriv-za-vydamy-pryznachenyh-pensij-dynamika-rozpodilu-pensioneriv-za-rozmiramy-pryznachenyh-pensij-stanom-na-1-zhovtnya-2022-roku-2/>

53. Статиска пенсій в Німеччині. URL: https://www.deutsche-rentenversicherung.de/SharedDocs/Downloads/DE/Statistiken-und-Berichte/statistikpublikationen/altersrenten_im_zeitablauf.pdf?__blob=publicationFile&v=4
54. Old-age security in Germany. URL: <https://www.bmas.de/EN/Social-Affairs/Old-age-security-in-Germany/old-age-security-in-germany-art.html>
55. Current retirement ages URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/304a7302-en/index.html?itemId=/content/component/304a7302-en>
56. Eurostat. Life expectancy . URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_r_mlifexp/default/table?lang=en
57. Пенсійна система в Польщі. URL: <https://www.uniqua.pl/porady-emerytura-i-inwestycje/bez-tajemnic-system-emerytalny-w-polsce/>
58. Як працює система соціального забезпечення в Італії та її структура URL: <https://previon.it/il-sistema-previdenziale-italiano/>
59. Структура пенсійної системи URL: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/pensioen/opbouw-pensioenstelsel#:~:text=De%20AOW%20vormt%20de%201,de%20ontwikkeling%20van%20het%20minimumloon.>
60. Пенсійна система Німеччини URL: <https://www.finanzen.de/altersvorsorge/rentensystem#/rentensystem>
61. Стандартна місячна пенсія загальнообов'язкового пенсійного страхування в Німеччині URL: <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/39060/umfrage/monatliche-standardrente-der-gesetzlichen-rentenversicherung-seit-1990/>
62. Скільки становить середня пенсія в Польщі URL: <https://www.money.pl/emerytura/zus-odkryl-karty-oto-ile-wynosi-przecietna-emerytura-6908197353319040a.html>
63. Виплачені пенсії та розміри: Звіт INPS за 2022 рік URL: <https://www.sonoprevidente.it/news/notizie/pensioni-erogate-importi-report-inps-2022>
64. Середній розмір пенсії в Нідерландах. URL: <https://manly.nl/gemiddelde-pensioen-nederland-2023>
65. Зайнятість населення URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a__custom_8329352/default/table?lang=en
66. Отримання пенсійних виплат. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/SPR_PNS_BEN/default/table?lang=en

67. Ситуація на ринку праці та діяльність державної служби зайнятості у січні-лютому 2022 року URL:https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infofiles/02_sytuaciya_na_gp_ta_diyalnist_dsz_2022_.pdf

68. Пенсійний фонд у цифрах URL: <https://www.pfu.gov.ua/2130611-pensijnyj-fond-ukrayiny-u-tsyfrah-2/>

69. Розподіл чисельності застрахованих осіб URL: <https://www.pfu.gov.ua/2153988-rozpodil-chyselnosti-zastrahovanyh-osib-ta-dynamika-serednih-zarobitnyh-plat-najmanyh-pratsivnykiv-za-vydamy-ekonomichnoyi-diyalnosti-stanom-na-cherven-2022-roku-zgidno-danyh-podatkovoyi-zvitnosti-z-2/>

70. Інформація щодо чисельності пенсіонерів за видами та розмірами призначених пенсій URL:<https://www.pfu.gov.ua/2160937-informatsiya-shhodo-chyselnosti-pensioneriv-za-vydamy-ta-rozmiramy-pryznachenyh-pensij-4/>

71. Оподаткування пенсії в Німеччині URL: <https://www.transparent-beraten.de/rente/steuer/>

72. Пенсійний збір у 2023 році У Польщі. URL: <https://businessinsider.com.pl/poradnik-finansowy/ubezpieczenia/podatek-od-emerytury-ile-dla-kogo-jaka-jest-procedura/q56es8s#:~:text=lipca%202022%20r.,zmieni%C5%82a%20si%C4%99%20wysoko%C5%9B%C4%87%20podatku%20dochodowego%20%E2%80%94%20z%2017%20proc.,og%C3%B3lnie%20z%20tego%20podatku>

73. Проект Закону про накопичувальне пенсійне забезпечення. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41768>

74. New Models for Old-Age Security: Experiments, Evidence, and Unanswered Questions. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/zh/595761468315327288/pdf/766200JRN0WBRO00Box374385B00PUBLIC0.pdf>

75. Пенсійний вік: іноземний досвід та вітчизняні перспективи. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-04/pens_vozrast-e0371.pdf

76. Розподіл постійного населення за статтю та віком по регіонах (за оцінкою) на 1 січня 2022 року). URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/m_w/rozp_post_nasel/roz_pnas_2022.xlsx

ДОДАТКИ

Додаток А

Програмний код на мові програмування JavaScript для математичного моделювання впровадження другого рівня пенсійного забезпечення

\src\App.js:

```
1
2: import StepManager from "../steps/StepManager";
3
4
5: function App() {
6
7:   return (
8:     <div className="App">
9:       <main>
10:        <StepManager />
11:      </main>
12:    </div>
13:  );
14: }
15
16: export default App;
17
```

\src\index.js:

```
1: import React from 'react';
2: import ReactDOM from 'react-dom/client';
4: import App from './App';
```

```
7: const root = ReactDOM.createRoot(document.getElementById('root'));
8: root.render(
9:   <React.StrictMode>
10:    <App />
11:  </React.StrictMode>
12: );
13
```

\src\steps\Step1.js:

```
1: import './App.css';
2: import {useState} from "react";
3
4: function Step1({onNextStep}) {
5:   const [tableData, setTableData] = useState([
6:     {
7:       year: 55,
8:       count: 534965
9:     }, {
10:      year: 56,
11:      count: 527458
12:     }, {
13:      year: 57,
14:      count: 546746
15:     }, {
16:      year: 58,
17:      count: 579363
18:     }, {
19:      year: 59,
20:      count: 587946
```

```
21:  },{
22:    year: 60,
23:    count: 605936
24:  },{
25:    year: 61,
26:    count: 620654
27:  },{
28:    year: 62,
29:    count: 583973
30:  },{
31:    year: 63,
32:    count: 572007
33:  },{
34:    year: 64,
35:    count: 538707
36:  },{
37:    year: 65,
38:    count: 530124
39:  },{
40:    year: 66,
41:    count: 484686
42:  },{
43:    year: 67,
44:    count: 489810
45:  }
46:  ]);
47:  return (
48:    <div className="container">
49:
```

```

50:   <main>
51:     <h3 className='mb-4'>Розподіл осіб по віковим групам</h3>
52:     <table className="table">
53:       <thead>
54:         <tr>
55:           <th scope="col">Вік</th>
56:           <th scope="col">Кількість осіб</th>
57:         </tr>
58:       </thead>
59:       <tbody>
60:         {tableData.map((row, index) => {
61:           return <tr key={row.year}>
62:             <th scope="srow">{row.year}</th>
63:             <th scope="srow">{row.count}</th>
64:           </tr>
65:         }
66:       )}
67:     </tbody>
68:   </table>
69:     <button className="btn btn-primary m-2" onClick={() =>
onNextStep(tableData)}>Далі</button>
70:   </main>
71: </div>
72: );
73: }
74
75: export default Step1;
76

```

\src\steps\Step2.js:

```

1: import '../App.css';
2: import {useState} from "react";
3
4: function Step2({onNextStep}) {
5
6:   const [currentPensionYears, setCurrentPensionYears] = useState(60)
7:   const [newPensionYears, setNewPensionYears] = useState(61)
8:   const [pension, setPension] = useState(5350.33)
9:   const [pfuDeficit, setPfuDeficit] = useState(195000000000)
10:  return (
11:    <div className="container">
12
13:      <main>
14:        <div className="mb-3">
15:          <label htmlFor="exampleFormControlInput1"
className="form-label">Поточний пенсійний вік</label>
16:          <input type="number" className="form-control"
value={currentPensionYears} onChange={(e) =>
setCurrentPensionYears(e.target.value)} placeholder="пенсійний вік"/>
17:        </div>
18
19:        <div className="mb-3">
20:          <label htmlFor="exampleFormControlInput1"
className="form-label">Новий пенсійний вік</label>
21:          <input type="number" className="form-control"
value={newPensionYears} onChange={(e) =>
setNewPensionYears(e.target.value)} placeholder="пенсійний вік"/>
22:        </div>

```

```

23
24:     <div className="mb-3">
25:         <label htmlFor="exampleFormControlInput1"
className="form-label">Середня призначена пенсія у поточному році</label>
26:         <input type="number" className="form-control"
value={pension} onChange={(e) => setPension(e.target.value)}

placeholder="пенсійний вік"/>
27:     </div>
28
29:     <div className="mb-3">
30:         <label htmlFor="exampleFormControlInput1"
className="form-label">Поточний дефіцит Пенсійної системи України, млрд
грн</label>
31:         <input type="number" className="form-control"
value={pfuDeficit} onChange={(e) => setPfuDeficit(e.target.value)}
placeholder="пенсійний вік"/>
32:     </div>
33
34:     <button className="btn btn-primary m-2" onClick={() =>
onNextStep({currentPensionYears, newPensionYears, pension,
pfuDeficit})}>Далі</button>
35: </main>
36: </div>
37: );
38: }
39
40: export default Step2;

```

\src\steps\Step3.js:

```
1: import '../App.css';
2: import {useState} from "react";
3
4: function Step3({step1Data, step2Data}) {
5
6:   const populationByYears = step1Data;
7:   const newPensionYears = step2Data.newPensionYears;
8:   const pfuDeficit = step2Data.pfuDeficit;
9
10:      const      findSkipPensionByReform      =
populationByYears.filter(populationByYear => populationByYear.year > 60 &&
populationByYear.year <= newPensionYears);
11
12:   const countPensions = findSkipPensionByReform.reduce(((total,
current) => {
13:     return total + current.count;
14:   }, 0);
15
16:   const savedMoney = countPensions * step2Data.pension * 12;
17:   const newDeficit = pfuDeficit - savedMoney;
18:   const newDeficitPercent = 100 - (newDeficit * 100 / pfuDeficit);
19
20
21:   return (
22:     <div className="container">
23
24
25:       <h2>Пенсія по солідарній системі</h2>
```

```
26:      <div className="mb-3">
27:          <label htmlFor="exampleFormControlInput1"
className="form-label">Кількість отримувачів пенсій зменшиться
28:              на, осіб</label>
29:          <input type="number" disabled={true} className="form-
control" value={countPensions}
30:              placeholder="пенсія по солідарній системі"/>
31:      </div>
32:      <div className="mb-3">
33:          <label htmlFor="exampleFormControlInput1"
className="form-label">Пенсійні витрати зменшаться на, млрд грн на
34:              рік</label>
35:          <input type="number" disabled={true} className="form-
control" value={savedMoney / 10000000000}
36:              placeholder="пенсія по солідарній системі"/>
37:      </div>
38:      <div className="mb-3">
39:          <label htmlFor="exampleFormControlInput1"
className="form-label">Дефіцит ПФУ становитиме, млрд грн на
40:              рік</label>
41:          <input type="number" disabled={true} className="form-
control" value={newDeficit / 10000000000}
42:              placeholder="пенсія по солідарній системі"/>
43:      </div>
44:      <div className="mb-3">
45:          <label htmlFor="exampleFormControlInput1"
className="form-label">Дефіцит ПФУ зменшився, % за рік</label>
46:          <input type="text" disabled={true} className="form-
control" value={newDeficitPercent}
```

```
47:         placeholder="пенсія по солідарній системі"/>
48:     </div>
49
50: </div>
51: );
52: }

53
54: export default Step3;
55
```

\src\steps\StepManager.js:

```
1: import {useState} from "react";
2: import Step1 from "../Step1";
3: import Step2 from "../Step2";
4: import Step3 from "../Step3";
5
6: const nextStep = (step, setStep) => {
7:   setStep(step + 1)
8: }
9
10: function StepManager() {
11:   const [step, setStep] = useState(1)
12:   const [step1Data, setStep1Data] = useState([])
13:   const [step2Data, setStep2Data] = useState()
14:   switch (step) {
15:     case 1: return <Step1 onNextStep={(data) => {
16:       setStep1Data(data);
17:       nextStep(step, setStep)
```

```
18:    }} />
19
20:    case 2: return <Step2 onNextStep={{(data) => {
21:        setStep2Data(data);
22:        nextStep(step, setStep)
23:    }} />
24
25:        case 3: return <Step3 step1Data={step1Data}
step2Data={step2Data} />
26
27:    default: return null;
28:  }
29: }
30
31: export default StepManager;
```

Додаток Б

Програмний код на мові програмування JavaScript для математичного моделювання впровадження реформи підвищення пенсійного віку

src\App.js:

```
1
2: import StepManager from "../steps/StepManager";
3
4
5: function App() {
6
7:   return (
8:     <div className="App">
9:       <main>
10:        <StepManager />
11:      </main>
12:    </div>
13:  );
14: }
15
16: export default App;
17
```

src\index.js:

```
1: import React from 'react';
2: import ReactDOM from 'react-dom/client';
3: import './index.css';
4: import App from './App';
5: import reportWebVitals from './reportWebVitals';
6
```

```
7: const root = ReactDOM.createRoot(document.getElementById('root'));
8: root.render(
9:   <React.StrictMode>
10:    <App />
11:  </React.StrictMode>
12: );
```

src\steps\Step1.js:

```
1: import '../App.css';
2: import {useState} from "react";
3
4: function Step1({onNextStep}) {
5:   const [tableData, setTableData] = useState([
6:     {
7:       year: 1996,
8:       salary: 125,
9:       salaryUser: 125,
10:      ovdp: 31
11:    }, {
12:      year: 1997,
13:      salary: 143,
14:      salaryUser: 143,
15:      ovdp: 21
16:    }, {
17:      year: 1998,
18:      salary: 152,
19:      salaryUser: 152,
20:      ovdp: 11
21:    }, {
```

```
22:   year: 1999,  
23:   salary: 177,  
24:   salaryUser: 177,  
25:   ovdp: 13  
26: }, {  
27:   year: 2000,  
28:   salary: 231,  
29:   salaryUser: 231,  
30:   ovdp: 11  
31: }, {  
32:   year: 2001,  
33:   salary: 311,  
34:   salaryUser: 311,  
35:   ovdp: 8  
36: }, {  
37:   year: 2002,  
38:   salary: 375,  
39:   salaryUser: 375,  
40:   ovdp: 9  
41: }, {  
42:   year: 2003,  
43:   salary: 462,  
44:   salaryUser: 462,  
45:   ovdp: 12  
46: }, {  
47:   year: 2004,  
48:   salary: 590,  
49:   salaryUser: 590,  
50:   ovdp: 11
```

```
51:  },{
52:    year: 2005,
53:    salary: 806,
54:    salaryUser: 806,
55:    ovdp: 17
56:  },{
57:    year: 2006,
58:    salary: 1042,
59:    salaryUser: 1042,
60:    ovdp: 15
61:  },{
62:    year: 2007,
63:    salary: 1352,
64:    salaryUser: 1352,
65:    ovdp: 13
66:  },{
67:    year: 2008,
68:    salary: 1808,
69:    salaryUser: 1808,
70:    ovdp: 10
71:  },{
72:    year: 2009,
73:    salary: 1909,
74:    salaryUser: 1909,
75:    ovdp: 17
76:  },{
77:    year: 2010,
78:    salary: 2246,
79:    salaryUser: 2246,
```

80: ovdп: 15
81: },{
82: year: 2011,
83: salary: 2639,
84: salaryUser: 2639,
85: ovdп: 14
86: },{
87: year: 2012,
88: salary: 3031,
89: salaryUser: 3031,
90: ovdп: 12
91: },{
92: year: 2013,
93: salary: 3273,
94: salaryUser: 3273,
95: ovdп: 11
96: },{
97: year: 2014,
98: salary: 3474,
99: salaryUser: 3474,
100: ovdп: 18
101: },{
102: year: 2015,
103: salary: 4207,
104: salaryUser: 4207,
105: ovdп: 15
106: },{
107: year: 2016,
108: salary: 5187,

109: salaryUser: 5187,
110: ovdp: 16
111: },{
112: year: 2017,
113: salary: 7105,
114: salaryUser: 7105,
115: ovdp: 14
116: },{
117: year: 2018,
118: salary: 8867,
119: salaryUser: 8867,
120: ovdp: 15
121: },{
122: year: 2019,
123: salary: 9205,
124: salaryUser: 9205,
125: ovdp: 12
126: },{
127: year: 2020,
128: salary: 11596,
129: salaryUser: 11596,
130: ovdp: 15
131: },{
132: year: 2021,
133: salary: 14017,
134: salaryUser: 14017,
135: ovdp: 16
136: },{
137: year: 2022,

```

138:   salary: 13376,
139:   salaryUser: 13376,
140:   ovdp: 27
141: }, {
142:   year: 2023,
143:   salary: 13768,
144:   salaryUser: 13768,
145:   ovdp: 19
146: },
147: ]);
148: return (
149:   <div className="container">
150:
151:     <main>
152:       <button className="btn btn-primary m-2" onClick={() =>
onNextStep(tableData)}>Далі</button>
153:       <table className="table">
154:         <thead>
155:           <tr>
156:             <th scope="col">Рік</th>
157:             <th scope="col">Середня зарплата в Україні (грн. в
місяць)</th>
158:             <th scope="col">Зарплата працівника(грн. в місяць)</th>
159:             <th scope="col">Зарплата працівника(грн. за рік)</th>
160:             <th scope="col">Доходність ОВДП (% річних)</th>
161:           </tr>
162:         </thead>
163:         <tbody>
164:           {tableData.map((row, index) => {

```

```

165:         return <tr key={row.year}>
166:             <th scope="srow">{row.year}</th>
167:             <td>{row.salary}</td>
168:             <td><input className="form-control" onChange={e => {
169:                 let data = [...tableData];
170:                 data[index].salaryUser = e.target.value;
171:                 setTableData(data)
172:             }} value={row.salaryUser}/></td>
173:             <td>{row.salaryUser * 12}</td>
174:             <td>{row.ovdp}</td>
175:         </tr>
176:     }
177: )}
178: </tbody>
179: </table>
180: </main>
181: </div>
182: );
183: }
184
185: export default Step1;
186

```

src\steps\Step2.js:

```

1: import '../App.css';
2: import {useState} from "react";
3
4: function Step2({onNextStep}) {
5

```

```

6:  const [workYears, setWorkYears] = useState(35)
7:  return (
8:    <div className="container">
9
10:   <main>
11:     <div className="mb-3">
12:       <label className="form-label">Страховий стаж</label>
13:       <input type="number" className="form-control"
value={workYears}    onChange={(e)    =>    setWorkYears(e.target.value)}
placeholder="років стажу"/>
14:     </div>
15
16:     <button className="btn btn-primary m-2" onClick={() =>
onNextStep(workYears)}>Далі</button>
17:   </main>
18: </div>
19: );
20: }
21
22: export default Step2;
23

```

src\steps\Step3.js:

```

1: import './App.css';
2: import {useState} from "react";
3
4: function Step3({step1Data, workYears}) {
5

```

```

6:      const [workYearsForPension, setWorkYearsForPension] =
useState(10)
7
8:  const workYearsIndex = Number(workYears * 0.01)
9:  const sortedByNewYear = step1Data.sort((a,b) => b.year - a.year);
10:  const averangeSalaryByLast3Years = (sortedByNewYear[0].salary +
sortedByNewYear[1].salary + sortedByNewYear[2].salary) / 3;
11:  const arrayWithAverangeByYear = step1Data.map(data =>
data.salaryUser / data.salary);
12:      const      averangeSalaryIndex      =
arrayWithAverangeByYear.reduce((accumulator, currentValue) => {
13:  return accumulator + currentValue
14:  },0)/(arrayWithAverangeByYear.length + 1)
15
16:  const salaryByGoverment = (averangeSalaryByLast3Years *
averangeSalaryIndex * workYearsIndex).toFixed(2);
17
19
20:  let ovdProfitFromSalary = 0;
21:  let twoPercentFromSalarySum = 0;
22:  step1Data.forEach(data => {
23:    const twoPercentFromSalaryYear = Number(data.salaryUser) * 12 *
0.22;
24:    twoPercentFromSalarySum += twoPercentFromSalaryYear;
25:    ovdProfitFromSalary += twoPercentFromSalaryYear +
(twoPercentFromSalarySum * Number(data.ovdp) / 100)
26:  });
27
28

```

Продовження Додатку Б

```

29: return (
30:   <div className="container">
31:
32:
33:     <h2>Пенсія по солідарній системі</h2>
34:     <div className="mb-3">
35:       <label htmlFor="exampleFormControlInput1"
className="form-label">Прогнозована пенсія в місяць по солідарній системі,
грн</label>
36:       <input type="number" disabled={true} className="form-
control" value={salaryByGoverment} placeholder="пенсія по солідарній
системі"/>
37:     </div>
38:
39:     <h2>Накопичувальна пенсія</h2>
40:     <div className="mb-3">
41:       <label htmlFor="exampleFormControlInput1"
className="form-label">Відраховано з заробітної плати за весь період (2%),
грн</label>
42:       <input type="number" disabled={true} className="form-
control" value={twoPercentFromSalarySum.toFixed(2)} placeholder="пенсія по
солідарній системі"/>
43:     </div>
44:     <div className="mb-3">
45:       <label className="form-label">Накопичена сума з
урахування доходу від ОВДП, грн</label>
46:       <input type="number" disabled={true} className="form-
control" value={ovdpProfitFromSalary.toFixed(2)} placeholder="Накопичувана

```

Продовження Додатку Б

```

сума"/>
47:   </div>
48:   <div className="mb-3">
49:       <label htmlFor="exampleFormControlInput1"
className="form-label">Отримувати протягом років</label>
50:       <input type="number" className="form-control"
value={workYearsForPension} onChange={(e) =>
setWorkYearsForPension(e.target.value)} placeholder="років для отримання
пенсії"/>
51:   </div>
52:   <div className="mb-3">
53:       <label htmlFor="exampleFormControlInput1"
className="form-label">Місячна пенсія (накопичувальна), грн</label>
54:       <input type="number" disabled={true} className="form-
control" value={{(ovdpProfitFromSalary / (workYearsForPension *
12)).toFixed(2)}} placeholder="Накопичувана сума"/>
55:   </div>
56: </div>
57: );
58: }
59
60: export default Step3;
61
src\steps\StepManager.js:
1: import {useState} from "react";
2: import Step1 from "../Step1";
3: import Step2 from "../Step2";

```

```
4: import Step3 from "./Step3";
```

Продовження Додатку Б

```
5
```

```
6: const nextStep = (step, setStep) => {
```

```
7:   setStep(step + 1)
```

```
8: }
```

```
9
```

```
10: function StepManager() {
```

```
11:   const [step, setStep] = useState(1)
```

```
12:   const [step1Data, setStep1Data] = useState([])
```

```
13:   const [step2Data, setStep2Data] = useState()
```

```
14:   switch (step) {
```

```
15:     case 1: return <Step1 onNextStep={{(data) => {
```

```
16:       setStep1Data(data);
```

```
17:       nextStep(step, setStep)
```

```
18:     }} />
```

```
19
```

```
20:     case 2: return <Step2 onNextStep={{(data) => {
```

```
21:       setStep2Data(data);
```

```
22:       nextStep(step, setStep)
```

```
23:     }} />
```

```
24
```

```
25:     case 3: return <Step3 step1Data={step1Data}
```

```
workYears={step2Data} />
```

```
26
```

```
27:   default: return null;
```

```
28: }
```

```
29: }
```

```
30
```

```
31: export default StepManager;
```